

Przemysław Gaszold

<https://orcid.org/0000-0003-4137-006X>

Instytut Pamięci Narodowej

Akademia Sztuki Wojennej

Propaganda i pomoc dla Trzeciego Świata: działalność Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej, 1965–1990*

Zarys treści: Artykuł przedstawia działalność Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w latach 1965–1990. Instytucja ta zajmowała się utrzymywaniem relacji z niektórymi państwami i ruchami narodowowyzwoleńczymi w Trzecim Świecie. Komitet udzielał im pomocy materialnej, stypendialnej, a także dbał o oprawę propagandową działań humanitarnych i politycznych PRL w Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej.

Abstract: This article presents the activities of the Polish Committee for Solidarity with the Peoples of Asia, Africa, and Latin America from 1965 to 1990. This institution maintained relations with certain countries and national liberation movements in the Third World. The Committee provided them with material aid and scholarships. Also, it took care of the propaganda setting of the humanitarian and political activities of the People's Republic of Poland in Asia, Africa, and Latin America.

Słowa kluczowe: Polska Rzeczpospolita Ludowa, Trzeci Świat, pomoc, propaganda

Keywords: People's Republic of Poland, Third World, aid, propaganda

Trzeci świat, zwany też Globalnym Południem, był szczególnym miejscem rywalizacji między blokiem sowieckim a państwami Zachodu¹. Proces dekolonizacji,

* Artykuł powstał w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki nr 2019/35/D/HS3/03581.

¹ Trzeci Świat (*Third World*) oraz Globalne Południe (*Global South*) to jedne z wielu terminów opisujących kraje postrzegane w drugiej połowie XX w. jako stosunkowo słabo rozwinięte gospodarczo, z których wiele uzyskało niepodległość w trakcie procesu dekolonizacji. Do innych terminów można zaliczyć „kraje rozwijające się”, „świat nierozwinięty” (*Undeveloped World*), albo „świat niezachodni” (*Non-Western World*). Czasami wspomniane nazwy stosowane są wymiennie. W dokumentach PZPR najczęściej stosowano nazwę „kraje rozwijające się”, oznaczane także skrótami KR, w odróżnieniu od krajów socjalistycznych (KS) i kapitalistycznych (KK). Por. P. Gaszold,

rozpoczęty po II wojnie światowej, spowodował, że wiele ruchów narodowyzwoleńczych walczyło z reżimami kolonialnymi i zabiegało o pomoc ze strony supermocarstw. Waszyngton i Moskwa starały się wykorzystywać Trzeci Świat do szerzenia swoich wpływów i koncepcji polityczno-gospodarczych. Z jednej strony blok sowiecki oferował pomoc w implementacji socjalistycznej ścieżki rozwojowej, z drugiej zaś państwa zachodnie ze Stanami Zjednoczonymi na czele proponowały swoje doradztwo we wdrażaniu rozwiązań kapitalistycznych. Oba bloki udzielały partnerom w Trzecim Świecie pomocy gospodarczej, militarnej, jak też wspierały ich na arenie międzynarodowej. Zajmowały się tym najczęściej wyspecjalizowane instytucje pozostające pod kontrolą władz. Szczególną rolę w działaniach państw socjalistycznych odgrywały Komitety Solidarności, które powstawały tam na fali coraz większego zainteresowania dekolonizacją.

Śmierć Józefa Stalina w 1953 r., następujący po niej proces destalinizacji, a zwłaszcza zdobycie władzy przez Nikitę Chruszczowa spowodowały, że władze sowieckie zaczęły coraz uważniej śledzić sytuację w Trzecim Świecie, trafnie przewidując, że będzie on kluczowym miejscem zimnowojennej rywalizacji między dwoma blokami. Kluczową cezurą w rekonfiguracji polityki zagranicznej wobec Trzeciego Świata był rok 1955, kiedy Czechosłowacja, działając jako pośrednik Moskwy, zawarła z Egiptem dużą umowę na sprzedaż uzbrojenia². W tym samym roku odbyła się również międzynarodowa konferencja w Bandungu (Indonezja), która kładła podwaliny pod formujący się Ruch Państw Niezaangażowanych, skupiający głównie podmioty z Trzeciego Świata³. Coraz większe zainteresowanie walką ruchów narodowyzwoleńczych ze strony Moskwy spowodowało konieczność powołania wyspecjalizowanej struktury, która utrzymywałaby z nimi relacje, jak również nadzorowałaby przekaz propagandowy, skierowany zarówno do wewnętrznego odbiorcy, jak i wobec adresatów zagranicznych.

Sowiecki Komitet Solidarności Afrykańsko-Azjatyckiej został powołany już w maju 1955 r., ale pierwsze posiedzenie jego prezydium odbyło się dopiero w listopadzie 1956 r.⁴ Podobne komitety powstały następnie w innych państwach, choć okoliczności ich utworzenia nie były identyczne. Powołanie Komitetu Solidarności w NRD w 1960 r. było reakcją na masakrę w Sharpeville (RPA), kiedy to południowoafrykańska policja otworzyła ogień do protestujących

---

K. Kelliçi, *PRL, kraje socjalistyczne i Globalne Południe w latach 1955–1990. Stan badań i postulaty badawcze*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 51–52.

² M. Golani, *The Historical Place of the Czech-Egyptian Arms Deal, Fall 1955*, „Middle Eastern Studies” 31, 1995, nr 4, s. 803–827.

³ C.J. Lee, *Between a Moment and an Era. The Origins and Afterlives of Bandung*, w: *Making a World after Empire. The Bandung Moment and Its Political Afterlives*, red. C.J. Lee, Athens 2010, s. 1–42.

⁴ P. Casula, *The Soviet Afro-Asian Solidarity Committee and Soviet Perceptions of the Middle East during Late Socialism*, „Cahiers du monde russe” 59, 2018, nr 4, s. 499.

Afrykanów, zabijając 69 osób⁵. Z kolei powołanie komitetu czechosłowackiego w 1962 r. wynikało w dużej mierze z rosnących wpływów Chińskiej Republiki Ludowej w Afryce⁶. Polski Komitet Solidarności z Narodami Azji i Afryki został utworzony w 1965 r., jako jedna z ostatnich takich instytucji w obozie sowieckim. Wprawdzie dopiero w 1982 r. zmieniono jego nazwę na Komitet Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej, ale już od pierwszej połowy lat siedemdziesiątych struktura ta zajmowała się pomocą również dla Ameryki Południowej, czego wyrazem było wsparcie dla uchodźców z Chile⁷. Komitet funkcjonował do 1990 r. i mimo łatwego dostępu do archiwaliów poza krótkim opracowaniem z 1974 r. jego działalność nie doczekała się do tej pory naukowej refleksji⁸.

O ile sporo już wiemy na temat zaangażowania państw socjalistycznych w Trzecim Świecie, o tyle kwestia sposobu, w jaki władze propagandowo wykorzystywały zainteresowanie sytuacją w Afryce, Azji i na Bliskim Wschodzie wciąż zawiera wiele luk badawczych⁹. Dlatego celem artykułu jest przedstawienie wielopłaszczyznowej działalności Polskiego Komitetu Solidarności ze szczególnym uwzględnieniem polityki propagandowej oraz pomocy udzielanej przez tę instytucję podmiotom zagranicznym. W jaki sposób komitet realizował swoje działania w zakresie informacyjnym? Z jakimi ruchami antykolonialnymi utrzymywał oficjalne relacje? W jaki sposób próbował kształtować obraz Trzeciego Świata w środkach masowego przekazu? To tylko część z pytań, które nasuwają się po analizie dokumentów komitetu. Z powodu braku opracowań omawiających okoliczności jego powstania i form działalności w artykule wykorzystano głównie źródła archiwalne pochodzące z Archiwum Akt Nowych oraz z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

W pierwszej części artykułu omówiono przyczyny powstania komitetu. Następnie opisano jego działalność propagandową, popularyzatorską i edukacyjną. W dalszej części przedstawiono główne obszary zaangażowania komitetu, czyli wsparcie dla Wietnamu Północnego, pomoc udzielaną krajom arabskim i Organizacji Wyzwolenia Palestyny, współpracę z ruchami narodowyzwoleńczymi w Afryce oraz pomoc dla uchodźców z Chile. Następnie wskazano na

⁵ P. Betts, J. Mark, I. Goddeeris, K. Christiaens, *Race, Socialism and Solidarity. Anti-Apartheid in Eastern Europe*, w: *A Global History of Anti-Apartheid „Forward to Freedom” in South Africa*, red. A. Konieczna, R. Skimmer, Cham 2019, s. 159.

⁶ M. Pešta, *Reluctant Revolutionaries. Czechoslovak Support of Revolutionary Violence between Decolonization and Détente*, „Intelligence and National Security” 37, 2022, nr 7, s. 1015.

⁷ „Statut Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej”, 1982, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 53, k. 20.

⁸ J. Żytek, *Polski Komitet Solidarności z Narodami Azji i Afryki*, „Przegląd Informacji o Afryce” 1974, nr 2–3, s. 147–150.

⁹ Na temat stanu badań dotyczącego relacji państw bloku sowieckiego z Globalnym Południem zob. P. Gasztold, K. Kélliçi, *op. cit.*, s. 49–92.

okoliczności rozwiązania PKSzNAAiAŁ w 1990 r., a w podsumowaniu omówiono efektywność jego działań propagandowych i pomocowych. Na końcu zamieszczono tabelę obrazującą skalę wsparcia zagranicznego udzielanego przez komitet w latach 1966–1990.

Okoliczności powołania Polskiego Komitetu Solidarności w 1965 roku

Od drugiej połowy lat pięćdziesiątych dyplomacja PRL zaczęła być coraz bardziej aktywna w Trzecim Świecie, co wynikało z szerszego trendu wzmacniania obecności państw socjalistycznych w Afryce, Azji i na Bliskim Wschodzie¹⁰. Wraz z nawiązywaniem stosunków dyplomatycznych z nowo powstałymi państwami (np. Ghana, Gwinea) władze w Warszawie poszukiwały również korzyści ekonomicznych, czego wyrazem była choćby współpraca z Indonezją¹¹. W tym czasie PRL, podobnie zresztą jak inne kraje socjalistyczne, zaczęła rozwijać wielopłaszczyznową współpracę z państwami i ruchami politycznymi w Trzecim Świecie¹². Szczególnie istotne było wsparcie wojskowe, którego państwa socjalistyczne udzielały ruchom antykolonialnym, choć w przypadku PRL miało ono ograniczony charakter w porównaniu do pomocy udzielanej przez NRD czy Czechosłowację¹³.

Od początku lat sześćdziesiątych środki masowego przekazu w PRL coraz częściej informowały o sytuacji w Trzecim Świecie, co powodowało też większe społeczne zainteresowanie walką antykolonialną toczącą się na innych kontynentach. Zaczęły pojawiać się również oddolne inicjatywy mające na celu powołanie organizacji zajmujących się popularyzacją tych zagadnień. Już pod koniec

¹⁰ Szerzej: J. Knopek, *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013; idem, *Afryka Subsaharyjska w polityce zagranicznej PRL*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 26–48; J. Tebinka, *Polska Rzeczpospolita Ludowa a Trzeci Świat. Przełom z roku 1956*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 13–25; P. Puchalski, *Directed by Moscow? Communist Poland's Policies in Decolonial Africa, 1918/1945–1964*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 93–112; J. Piotrowski, *Stosunki Polski z krajami arabskimi*, Warszawa 1989; E.J. Pałyga, *Dyplomacja Polski Ludowej 1944–1984 (kierunki – treści – mechanizmy)*, Warszawa 1986, s. 111–115; J. Prokopczuk, *Azja, Afryka i Ameryka Łacińska po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1983, s. 109–130.

¹¹ J. Tebinka, *Uzależnienie czy suwerenność? Odwilż październikowa w dyplomacji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1956–1961*, Warszawa 2010, s. 237–241, 256–262.

¹² *Socialism Goes Global. The Soviet Union and Eastern Europe in the Age of Decolonization*, red. J. Mark, P. Betts, Oxford 2022; *Alternative Globalizations. Eastern Europe and the Postcolonial World*, red. J. Mark, A.M. Kalinovsky, S. Marung, Bloomington 2020; J. Mark, Q. Slobodian, *Eastern Europe in the Global History of Decolonization*, w: *The Oxford Handbook of the Ends of Empire*, red. M. Thomas, A. Thompson, Oxford 2018, s. 351–372.

¹³ P. Gasztold, *Broń, dekolonizacja i Zimna Wojna – ograniczona pomoc wojskowa PRL dla Trzeciego Świata*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 208–244.

1956 r. powstało Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Egipskiej i zostało zarejestrowane w marcu 1957 r. W styczniu 1958 r. rozpoczęło działalność Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Etiopskiej¹⁴. Gdy jednak sympatycy Afryki z Łodzi w tym samym roku starali się założyć własne towarzystwo, to ich pomysł spotkał się z odmową ze strony MSW¹⁵. Lokalnych inicjatyw było jednak na tyle dużo, że władze postanowiły zezwolić na funkcjonowanie poszczególnych struktur. Dlatego też w marcu 1959 r. zostało zarejestrowane Polskie Towarzystwo Przyjaciół Maghrebu. Zostało ono jednak rozwiązane w 1962 r., kiedy to powołano Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej¹⁶.

O ile powstanie TPPA miało na celu skanalizowanie rosnącego społecznego zainteresowania Afryką, o tyle władze wciąż nie miały do dyspozycji wyspecjalizowanej struktury, która zajmowałaby się utrzymywaniem relacji z ruchami narodowowyzwoleńczymi i byłaby narzędziem Warszawy w kształtowaniu oficjalnej i zakulisowej polityki wobec podmiotów działających w Trzecim Świecie. Z inicjatywą powołania takiej struktury wyszło kierownictwo TPPA. Zespołowi założycielskiemu¹⁷, który przygotował odpowiednie dokumenty, szefował Eugeniusz Szyr, członek Biura Politycznego KC PZPR, wiceprezes Rady Ministrów i jednocześnie przewodniczący Zarządu Głównego TPPA. Pierwsze walne zebranie PKSzNAiA odbyło się w Warszawie 21 czerwca 1965 r. W czasie obrad Szyr wyjaśnił, że powołanie komitetu było wynikiem postawy PRL „wobec nowych faktów agresji imperialistycznej, wobec nowych przejawów neokolonializmu”. Miał na myśli większe zaangażowanie wojskowe Stanów Zjednoczonych w Indochinach, a zwłaszcza nasilenie bombardowań Wietnamu Północnego, jak też inwazję wojsk amerykańskich na Dominikanę. Wprawdzie przyznał, że Warszawa wyrażała swoją solidarność z krajami Trzeciego Świata już wcześniej, ale utworzenie komitetu było wyrazem „udoskonalenia form organizacyjnych”, gdyż

¹⁴ *Polska 1944–1991. Informator historyczny. Struktury i ludzie*, cz. 2, red. A. Kochański, Warszawa 2022, s. 997.

¹⁵ B. Popławski, *Z dziejów pewnego towarzystwa. O początkach działalności Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej w Warszawie*, w: *Cudzoziemcy w Warszawie 1945–1989. Studia i materiały*, red. P. Pleskot, Warszawa 2012, s. 189.

¹⁶ Przez krótki okres działało pod nazwą Polskie Towarzystwo Przyjaciół Afryki, *Polska 1944–1991. Informator...*, s. 956.

¹⁷ W skład zespołu założycielskiego weszli: Wiesław Bajon (Politechnika Warszawska), Krystyna Bobrek (ZG TPPA), Genowefa Czekala („Kontynenty”), Władysław Dymitrowski (ZG TPPA), Danuta Eitner-Lewandowska (PISM), Janusz Kozierowski (ZG TPPA), Władysław Leśniak (KC PZPR), Jerzy Lobman („Miesięcznik Polski”), Tadeusz Łętocha (PISM), Marek Malinowski (PISM), Maria Michejda (ZG TPPA), Irena Nerwińska (ZG TPPA), Lucjan Piątkowski (KC PZPR), Jerzy Prokopczuk (PISM), Marian Renke (KC PZPR), Helena Rode-Adamczewska („Miesięcznik Polski”), Lucjan Wolniewicz (ZG TPPA), Władysław Śliwka-Szczerbiec („Kontynenty”), „Lista członków założycieli Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki” [1965], AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 22, k. 27.

władze PRL odczuwały potrzebę „maksymalnego demonstrowania solidarności”, zarówno „w sensie materialnym, jak i moralnym”¹⁸.

Szyr wyjaśnił również, że powstanie PKSzNAiA wpisywało się w szerszy ruch solidarności z ruchami antykolonialnymi, w tym zwłaszcza w działalność Organizacji Solidarności Afro-Azjatyckiej, która powstała w 1957 r. w Kairze¹⁹. Struktura ta stała się głównym forum aktywizacji działań dekolonizacyjnych i organizowała cykliczne konferencje, które odbyły się w 1960 r. w Konakry (Gwinea), w 1963 r. w Moshi (Tanganika)²⁰ i w 1965 r. w Winnebie (Ghana). W czasie tej ostatniej konferencji Komitety Solidarności z krajów socjalistycznych otrzymały w ramach OSAA status obserwatora z prawem głosu, co spowodowało, że Warszawa zdecydowała się powołać własny komitet i włączyć się w działalność tej organizacji²¹. Dlatego też jednym z głównych zadań Polskiego Komitetu Solidarności było koordynowanie relacji z różnymi organizacjami międzynarodowymi zaangażowanymi w pomoc dla ruchów antykolonialnych, jak też odpowiednie przygotowanie oprawy propagandowej dla działań „solidarnościowych”. Od 1968 r. PKSzNAiA wspierał działalność OSAA w formie rocznej dotacji wynoszącej 4 tys. funtów egipskich²². Opłata ta była wnoszona na konto OSAA praktycznie do końca działalności komitetu i pochodziła z dotacji celowej Ministerstwa Finansów²³.

Bardziej luźne relacje utrzymywano z Organizacją Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej²⁴, która powstała w wyniku Konferencji Trójkontynentalnej zorganizowanej w 1966 r. na Kubie²⁵. Struktura ta była kontrolowana przez Kubańczyków i według władz Polskiego Komitetu Solidarności widać w niej było wpływy chińskie²⁶. Zresztą Władysław Gomułka negatywnie oceniał oblicze

¹⁸ „Stenogram z I Walnego Konstytucyjnego zebrania Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki, odbytego w Warszawie, dnia 21 czerwca 1965 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 22, k. 6–10.

¹⁹ Por. R. Abou-El-Fadl, *Building Egypt's Afro-Asian Hub. Infrastructures of Solidarity and the 1957 Cairo Conference*, „Journal of World History” 30, 2019, nr 1–2, s. 157–192.

²⁰ W 1964 r. doszło do zjednoczenia Tanganiki i Zanzibaru w jedno państwo – Zjednoczoną Republikę Tanzanii.

²¹ „Notatka informacyjna na temat działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej”, Warszawa, [maj 1971], AIPN, 1585/20321, k. 13.

²² „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 22.

²³ „Sprawozdanie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za rok 1968 (wg ankiety Urzędu Spraw Wewnętrznych)”, AIPN, 1585/20321, k. 4.

²⁴ Organización de Solidaridad de los Pueblos de Asia, África y América Latina (OSPAAAL).

²⁵ Por. M. Barcia, „*Locking Horns with the Northern Empire*”. *Anti-American Imperialism at the Tricontinental Conference of 1966 in Havana*, „Journal of Transatlantic Studies” 7, 2009, nr 3, s. 208–217.

²⁶ „Notatka informacyjna na temat działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej”, Warszawa, [maj 1971], AIPN, 1585/20321, k. 23.

ideowe konferencji²⁷. Jak czytamy w jednym z dokumentów: „Fakt, że siedzibą tej organizacji została jednak Hawana, skomplikował sytuację. Dominujący wpływ Kuby i ekstremistycznych kół Ameryki Łacińskiej spowodował, że organizacja ta przekształciła się w rodzaj nowego typu międzynarodówki, stawiając siebie ponad wszystkie inne demokratyczne organizacje i partie komunistyczne”. Dlatego też Polski Komitet Solidarności, jak i jego odpowiedniki w państwach socjalistycznych, podchodziły dosyć ostrożnie do działalności OSPAAAL, w ramach której nie miały żadnych praw, nawet do zabrania głosu w czasie dyskusji plenarnych.

Poza zaangażowaniem na forum międzynarodowym, komitet współpracował też z podobnymi strukturami działającymi już w krajach socjalistycznych. W celu wymiany doświadczeń i koordynacji działalności organizowano specjalne konferencje, które odbyły się w Berlinie Wschodnim (1966), Baku (1967), Warszawie (1968) i w Moskwie (1970). Oprócz tego utrzymywano relacje bilateralne, np. delegacje enerdowskiego Komitetu Solidarności regularnie odwiedzały PRL, częste kontakty utrzymywano również z komitetem sowieckim²⁸. Spotkania takie, choć oficjalnie miały charakter konsultacyjny, w rzeczywistości umożliwiały Moskwie udzielanie wskazówek w zakresie prowadzenia polityki przez polski komitet²⁹.

Z powodu braku większych doświadczeń PRL w niesieniu pomocy Trzeciemu Światu, statut PKSzNAAiA został przygotowany w oparciu o doświadczenia „bratnich” krajów³⁰. Wskazano w nim, że celem komitetu jest popieranie i solidaryzowanie się z walką narodów Afryki i Azji „przeciwko imperializmowi, kolonializmowi i neokolonializmowi”, „demaskowanie kolonializmu”, „popieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego”, a także „informowanie społeczeństwa polskiego o walce wyzwoleniczej narodów Azji i Afryki, o historii ruchów niepodległościowych w tych krajach, o ich życiu, pracy i kulturze”, jak również popularyzowanie w Azji i Afryce wiedzy o Polsce. Cele te miały być realizowane poprzez organizowanie wieców, masówek, odczytów, konferencji, prowadzenie akcji oświatowych i wydawniczych oraz opiekę nad zagranicznymi studentami przebywającymi w PRL³¹.

²⁷ „To była po prostu błaga. Jeśli można byłoby robić rewolucje przy pomocy narad, byłyby to najostrzejsza droga rewolucji. W Hawanie zebrały się różne grupy i grupki – marksistowskie, blankistowskie, trockistowskie, fidelowskie i jakieś tam jeszcze. Castro sam podebrał sobie delegatów”, *Stenogram rozmów polsko-radzieckich w Moskwie 10–15 października 1966 r.*, w: *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PRL-ZSRR 1956–1970*, wstęp A. Paczkowski, Londyn 1998, s. 416.

²⁸ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 23–26.

²⁹ „Notatka z rozmowy z delegacją Radzieckiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki”, Warszawa, 10 X 1979, AAN, KC PZPR, LXXVI–1029, b.pag.

³⁰ „Stenogram z I Walnego Konstytucyjnego zebrania Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki, odbytego w Warszawie, dnia 21 czerwca 1965 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 22, k. 11–16.

³¹ „Statut Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki”, 1965, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 53, k. 1–2.

Pierwszym przewodniczącym Komitetu Solidarności został Eugeniusz Szyr, a jego zastępcami Włodzimierz Lechowicz (wiceprzewodniczący Centralnego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego) i Tadeusz Jańczyk (Prezes Naczelnej Rady Spółdzielczej)³². Sekretarzem generalnym został Lucjan Wolniewicz (sekretarz generalny ZG TPPA)³³. W skład komitetu wchodziły organizacje społeczno-polityczne oraz osoby fizyczne, zazwyczaj specjaliści od Trzeciego Świata³⁴. Wśród członków ukonstytuowanych w 1965 r. znaleźli się m.in. Kazimierz Barcikowski i Ryszard Frelek (obaj reprezentujący KC PZPR), Henryk Jabłoński (minister szkolnictwa wyższego), Romuald Spasowski (MSZ), Józef Spychalski (I sekretarz Komitetu Łódzkiego PZPR), Adam Kruczkowski (dyrektor PISM), Melania Mroczek-Szymańska (sekretarz Ligi Kobiet), Mieczysław Rakowski („Polityka”) oraz Ryszard Kapuściński (PAP)³⁵. Komitet został wpisany do rejestru stowarzyszeń przez Urząd Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej w Warszawie 8 lipca 1965 r.³⁶

Początkowo PKSzNAiA działał w oparciu o budżet, lokal i personel etatowy TPPA. Ponadto organem wykonawczym komitetu był 11-osobowy Sekretariat TPPA³⁷. Takie rozwiązanie wynikało po prostu ze względów oszczędnościowych³⁸. Dopiero w 1975 r. oba budżety zostały rozdzielone, a wynikało to z powołania Rady Towarzystw Przyjaźni przy Ogólnopolskim Komitecie Frontu Jedności Narodu, która miała odtąd nadzorować działalność TPPA i innych stowarzyszeń przyjaźni³⁹. Do tego czasu PKSzNAiA był finansowany przez MSZ, od 1987 r. przez Kancelarię Sejmu PRL⁴⁰, a w 1990 r. przez Kancelarię Prezydenta⁴¹. Początkowo siedziba komitetu mieściła się w Pałacu Kultury i Nauki,

³² „Sprawozdanie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za rok 1968 (wg ankiety Urzędu Spraw Wewnętrznych)”, AIPN, 1585/20321, k. 1.

³³ W 1969 r. został zastąpiony przez Kwiryna Grełę – byłego Kierownika Zespołu Łączności Międzynarodowej CRZZ, [1971?], AIPN, 1585/20321, Prezydium PKSzNAiA, k. 75.

³⁴ „Pismo do Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW”, Warszawa, 15 X 1980, AIPN, 1585/20321, k. 79.

³⁵ „Lista członków Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki”, [1965], AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 22, k. 28.

³⁶ „Decyzja Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy”, Warszawa, 8 VII 1965, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 22, k. 29.

³⁷ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 19, k. 15–16.

³⁸ „Notatka informacyjna na temat działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej”, Warszawa, [maj 1971], AIPN, 1585/20321, k. 25.

³⁹ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1975 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 20, k. 51.

⁴⁰ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej od Walnego Zgromadzenia 18 czerwca 1982 r. do Walnego Zgromadzenia 24 czerwca 1987 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 20, Sk. 106v.

⁴¹ „Protokół z posiedzenia Prezydium PKSzNAAiAŁ w dniu 27 listopada 1990 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 52, k. 2.

a od stycznia 1982 r. w budynku przy ul. Rajców 10⁴². W późniejszych latach powstały również oddziały lokalne komitetu, np. w 1984 r. utworzono Oddział Wojewódzki we Wrocławiu⁴³.

Powstanie komitetu odzwierciedlało rosnące zaangażowanie PRL w Trzecim Świecie, a mianowanie Szyra przewodniczącym gwarantowało pełną partyjną kontrolę nad działalnością tej struktury. Wprawdzie w czasie walnego zebrania nie wspomniano o polityce innych krajów socjalistycznych wobec Afryki i Azji, ale władze PRL, powołując PKSzNAiA, nadrabiały w tym względzie spore zaległości, gdyż np. Czechosłowacja i NRD utworzyły swoje komitety o wiele wcześniej, ponadto prowadziły w Trzecim Świecie bardziej aktywną politykę niż PRL. Warszawa nie chciała zostać w tyle i w zamysle kierownictwa PZPR komitet miał stać się narzędziem do prowadzenia wielopłaszczyznowych działań względem organizacji antykolonialnych działających na różnych kontynentach. Co istotne, powstanie PKSzNAiA miało miejsce w momencie dużego rozdźwięku w obozie socjalistycznym i rywalizacji między Moskwą a Pekinem o wpływy w Trzecim Świecie⁴⁴. W tym zakresie utworzenie polskiego komitetu miało na celu wzmocnienie narracji sowieckiej⁴⁵.

W pierwszych latach działalności komitet skupił się na trzech najważniejszych problemach: organizowaniu poparcia dla Wietnamu Północnego, solidarności z krajami arabskimi dotkniętymi inwazją izraelską z czerwca 1967 r., a także wsparciem wybranych ruchów narodowowyzwoleńczych w Afryce⁴⁶. Po 1973 r. PKSzNAiA organizował również pomoc dla uchodźców z Chile, którzy uciekli przed dyktaturą gen. Augusta Pinocheta, wspierał OWP i ponosił koszty działalności jej placówki w Warszawie, a także skoncentrował się na wspieraniu ruchów narodowowyzwoleńczych na południu Afryki (SWAPO⁴⁷, Front Patriotyczny Zimbabwe, ANC⁴⁸). Działalność komitetu organizowana była w oparciu o ramowy plan pracy akceptowany przez Wydział Zagraniczny KC PZPR oraz MSZ⁴⁹.

⁴² „Pismo sekretarza generalnego PKSzNAiA Jerzego Markiewicza do Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW”, Warszawa, 14 I 1982, AIPN, 1585/20320, k. 28.

⁴³ „Pismo sekretarza generalnego PKSzNAiA Jerzego Markiewicza do Wydziału Spraw Społeczno-Administracyjnych Urzędu Województwa Wrocławskiego i miasta Wrocławia”, Warszawa, 26 I 1984, AIPN, 1585/20320, k. 67.

⁴⁴ Por. L.M. Lüthi, *Chiny-ZSRR. Zimna wojna w świecie komunistycznym*, Warszawa 2011; J. Friedman, *Shadow Cold War. The Sino-Soviet Competition for the Third World*, Chapel Hill 2015; G.A. Brazinsky, *Winning the Third World. Sino-American Rivalry during the Cold War*, Chapel Hill 2017.

⁴⁵ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAiA, teczka 19, k. 12–13.

⁴⁶ *Ibidem*, k. 13.

⁴⁷ South West Africa People's Organization – Organizacja Ludu Afryki Południowo-Zachodniej.

⁴⁸ African National Congress – Afrykański Kongres Narodowy.

⁴⁹ „Sprawozdanie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki z działalności w 1978 r.”, AAN, PKSzNAiA, teczka 20, k. 73.

Propaganda, popularyzacja i stypendia

Punktem wyjścia do działalności propagandowej Komitetu było przekonanie, że „wiedza o problemach krajów tzw. Trzeciego Świata wciąż jeszcze jest w Polsce za skąpa”. W związku z tym PKSzNAiA przygotowywał inicjatywy mające na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat sytuacji w Azji i w Afryce. Najczęściej stosowaną formą były wiece, seminaria i wykłady. Organizowano je wspólnie z innymi organizacjami, m.in. z Związkiem Studentów Polskich, Związkiem Młodzieży Socjalistycznej, Związkiem Młodzieży Wiejskiej i Stowarzyszeniem Przyjaciół ONZ. Zdarzało się, że zainteresowanie Trzecim Światem było wśród słuchaczy tak duże, że poza wykładami organizowano też cykliczne seminaria, także w mniejszych miejscowościach. Przykładem może być Trzebiatów, gdzie pod koniec lat sześćdziesiątych zorganizowano Studium Wiedzy o Krajach Rozwijających się⁵⁰. Najprostszą i najbardziej rozpowszechnioną formą propagandy były wiece, które zwoływano zgodnie z planem rocznym lub *ad hoc*, w zależności od wydarzeń na arenie międzynarodowej. W latach 1966–1970 komitet zorganizował 850 wieców⁵¹.

Dużą rolę w popularyzacji Trzeciego Świata odgrywały wystawy. Z jednej strony część z nich miała wyraźny wydźwięk polityczny i służyła celom propagandowym, z drugiej zaś niektóre z nich miały walor edukacyjny, gdyż przedstawiały różne aspekty społeczne i historyczne Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej. Zazwyczaj wystawy były przygotowywane wspólnie z placówkami dyplomatycznymi zainteresowanych państw, a wernisaże uświetniali specjaliści goście, czyli dyplomaci, podróżnicy, dziennikarze oraz polscy specjaliści, którzy pracowali na Globalnym Południu. Wystawy były eksponowane najczęściej w klubach młodzieżowych, zwłaszcza w tych ośrodkach, gdzie przebywali studenci z Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. Jednym z najważniejszych takich miejsc był warszawski klub „Trzy Kontynenty” oraz łódzkie „Nowa Afryka” i „Kontinental”⁵². Oprócz tego PKSzNAiA przygotowywał również konkursy i quizy dla uczniów i studentów, co w zamyśle władz komitetu miało być bodźcem do własnego pogłębiania wiedzy w zakresie historii i polityki Trzeciego Świata⁵³.

W latach 1965–1970 komitet zorganizował 62 wystawy fotografii, plakatu i drobnych eksponatów przedstawiających kulturę, sztukę i obyczaje różnych kultur z Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej. W tym czasie odbyło się 36 wieczorków poezji, muzyki i piosenki z krajów rozwijających się, które miały

⁵⁰ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 19, k. 30.

⁵¹ „Notatka informacyjna na temat działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej”, Warszawa, [maj 1971], AIPN, 1585/20321, k. 15.

⁵² J. Żytek, *op. cit.*, s. 150.

⁵³ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczką 19, k. 30.

miejsce głównie w klubach studenckich. Urządzono również ponad 500 projekcji filmowych. Dodatkowo w 1966 r. komitet zorganizował pierwszy w Polsce przegląd zespołów folklorystycznych z Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej⁵⁴. Warto również odnotować, że w 1972 r. przygotowano wystawę o stosunkach polsko-kubańskich⁵⁵, a w 1973 r. wystawę o arabskiej architekturze, zrealizowaną wspólnie z TPPA⁵⁶.

Bardzo istotnym elementem działań propagandowych była współpraca ze środkami masowego przekazu. Dziennikarze byli oczywiście zapraszani na wszystkie inicjatywy komitetu, ale często inspirowano też przeprowadzanie wywiadów zarówno z działaczami PKSzNAiA, jak i z przedstawicielami ruchów narodowo-wyzwoleńczych, którzy odwiedzali Polskę. Do prasy wysyłano zaś teksty rezolucji i oświadczeń dotyczących sytuacji w Trzecim Świecie. Członkowie komitetu przygotowywali również materiały i dokumenty, które były później podstawą programów telewizyjnych i audycji radiowych (np. program „Z kraju i ze świata”)⁵⁷. W latach 1966–1970 Komitet wystosował 70 oświadczeń, które następnie były ogłaszane w krajowych i zagranicznych środkach masowego przekazu⁵⁸. Projekty oświadczeń były wysyłane do Wydziału Zagranicznego KC i MSZ i po poprawkach wracały do komitetu⁵⁹.

Ten rodzaj aktywności był realizowany według planów rocznych, w których wskazywano, które rocznice warto uroczystie obchodzić i tym samym nagłośnić w środkach masowego przekazu. W planie na 1966 r. zwrócono np. uwagę na rocznicę zamordowania Patricka Lumumby (17 stycznia), Dzień Solidarności z Narodem Angoli Walczącym Przeciwko Kolonializmowi (4 lutego), Dzień Afryki (15 kwietnia) i Dzień Wietnamu (20 lipca)⁶⁰. Z kolei w 1971 r. przygotowano 45-punktowy „program pracy propagandowej”, z czego 10 punktów dotyczyło państw arabskich, 9 było poświęconych Azji, 8 – afrykańskim ruchom antykolonialnym, 8 – poszczególnym państwom afrykańskim, a 10 punktów dotyczyło innych spraw⁶¹. Warto dodać, że Komitet nie prowadził własnej działalności wydawniczej,

⁵⁴ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 31.

⁵⁵ „Report of the Polish Solidarity Committee with the Peoples of Asia and Africa activities during 1972 and 1973”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 13.

⁵⁶ „The Activities of the Polish Solidarity Committee”, [1973], AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 23.

⁵⁷ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 31.

⁵⁸ „Notatka informacyjna na temat działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej”, Warszawa, [maj 1971], AIPN, 1585/20321, k. 15.

⁵⁹ „Projekt oświadczenia z okazji «Dnia solidarności z narodem Namibii»”, [1979], AAN, KC PZPR, LXXVI–1029, b.pag.

⁶⁰ „Plan pracy Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki na 1966 rok”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 1–3.

⁶¹ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1971 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 2.

ale w zakresie „propagandy krajowej” korzystał ze współpracy miesięcznika „Kontynenty”, a w zakresie „propagandy dla zagranicy” z miesięcznika „Polish Review”⁶².

Komitet miał do dyspozycji własną pulę stypendialną, którą wykorzystywano jako wsparcie dla ruchów antykolonialnych w Trzecim Świecie, z którymi władze PRL często nie utrzymywały oficjalnych stosunków⁶³. Stypendia były przyznawane członkom afrykańskich organizacji wyzwoleniczych (np. SWAPO, ANC, Front Patriotyczny Zimbabwe, POLISARIO⁶⁴), Palestyńczykom (Fatah, LFWP⁶⁵, DFWP⁶⁶) oraz Kurdom⁶⁷. Do zadań komitetu należała również opieka nad studentami po ich przybyciu do Polski i udzielanie im wsparcia finansowego. W tym celu stworzono Społeczny Fundusz Stypendialny im. P. Lumumby, dzięki któremu dofinansowano wnioski w zakresie organizacji imprez i uroczystości rocznicowych, jak też pomocy indywidualnej (zapomogi, stypendia)⁶⁸. W 1976 r. pieniądze znajdujące się na koncie funduszu zostały jednak wyczerpane⁶⁹. Komitet udzielał więc pomocy finansowej z własnych środków, np. w 1982 r. wypłacił zapomogi dla 46 osób na zakup ciepłej odzieży, podręczników i pomocy szkolnych⁷⁰.

Opieka nad zagranicznymi studentami przybierała zróżnicowaną postać. Oprócz doraźnej pomocy materialnej czy organizacji obozów letnich (do 1970 r. odbyło się ponad 40 obozów) i szkoleniowo-wypoczynkowych (9 obozów), działacze komitetu starali się również propagandowo zdyskontować ich obecność w kraju. W tym celu współpracowano głównie z klubami studenckimi, które stały się naturalnym miejscem międzynarodowej integracji, gdzie kwitło życie kulturalne i polityczne zagranicznych gości. Do 1970 r. zorganizowano tam ok. 400 odczytów i 300 spotkań oraz imprez okolicznościowych „o charakterze zarówno informacyjnym, jak i politycznym”. Oprócz tego zorganizowano 16 większych seminariów i ok. 170 akademii oraz wieczornic z okazji różnych świąt i rocznic. Wydarzenia te przygotowywano wspólnie z Ogólnopolskim Komitetem

⁶² „Pismo sekretarza generalnego PKSzNAiA Kwiryna Greli do Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW”, Warszawa, 20 V 1971, AIPN, 1585/20321, k. 31.

⁶³ Por. J. Prokopczuk, *Problemy ruchu komunistycznego i narodowyzwoleniczego na Bliskim Wschodzie i w Afryce*, Warszawa 1970.

⁶⁴ Ludowy Front Wyzwolenia Sakiji al-Hamry i Río de Oro (Frente Popular para la Liberación de Saguia el Hamra y Río de Oro).

⁶⁵ Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny.

⁶⁶ Demokratyczny Front Wyzwolenia Palestyny.

⁶⁷ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej od Walnego Zgromadzenia 18 czerwca 1982 r. do Walnego Zgromadzenia 24 czerwca 1987 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 105v.

⁶⁸ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1971 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 5.

⁶⁹ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za 1976 rok”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 66.

⁷⁰ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w 1982 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 102.

Studentów Zagranicznych, Federacją Związku Studentów Arabskich, Federacją Studentów Ameryki Łacińskiej i Związkiem Studentów Afrykańskich. Studenci z Trzeciego Świata byli również celem działań propagandowych mających na celu ukazanie im osiągnięć PRL. W ramach programu „Prezentacja Polski” zabierano ich do zakładów pracy, stoczni, portów, ale też na wycieczki krajoznawcze (18 wyjazdów do 1970 r.). Mogli oni także poszerzyć swoją wiedzę na temat polskich obyczajów i historii w ramach teleturnieju „Co wiesz o Polsce?” Najbardziej ambitni mogli stanąć w szranki dwóch edycji „konkursu na najlepszego studenta zagranicznego”, które były przygotowane przez Rady Okręgowe ZSP ze środowiska krakowskiego. W 1969 r. w ramach Polskiego Komitetu Solidarności planowano utworzyć komisję Biura Łączności z Absolwentami i zagwarantowano nawet na ten cel dwa etaty, jednak z powodu oszczędności zostały one skreślone „i sprawa utknęła w martwym punkcie”⁷¹. Dopiero 8 lipca 1971 r. udało się powołać Korespondencyjny Klub Zagranicznych Absolwentów Polskich Wyższych Uczelni, którego głównym celem było utrzymywanie relacji z 495 studentami z 48 krajów Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej, którzy ukończyli studia w PRL⁷². Jak wynika jednak z podsumowania Józefa Żytka, działalność tego klubu nie była zbyt prężna i brak aktywnych relacji z absolwentami polskich uczelni stanowił jedną z największych bolączek komitetu⁷³.

Władze PKSzNAiA miały ambicje zintegrowania polskiego środowiska naukowego i eksperckiego zajmującego się Trzecim Światem. Już w 1969 r. Walne Zgromadzenie Delegatów TPPA przyjęło wniosek w sprawie powołania Klubu Ekspertów. Struktura ta rozpoczęła działalność 9 czerwca 1971 r., kiedy w Warszawie odbył się I Ogólnopolski Zjazd Ekspertów zrzeszający polskich lekarzy, inżynierów, wykładowców, którzy mieli doświadczenie w pracy na kontynencie afrykańskim oraz azjatyckim. Klub Ekspertów miał być miejscem wymiany poglądów, a także miał służyć doradztwem w zakresie kształtowania polityki gospodarczej PRL⁷⁴. Po jakimś czasie jego działalność jednak zamarła⁷⁵. Wydaje się, że władze nie były zainteresowane takim modelem działalności eksperckiej i Klubu, przynajmniej do 1987 r., nie udało się jej reaktywować.

Wprowadzenie stanu wojennego i narastające problemy gospodarcze spowodowały, że działalność PKSzNAiA została mocno ograniczona i w dużej mierze

⁷¹ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 33–34.

⁷² „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1971 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 5–6.

⁷³ J. Żytek, *op. cit.*, s. 150.

⁷⁴ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1971 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 3–4; J. Żytek, *op. cit.*, s. 149.

⁷⁵ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1982 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 101.

skupiła się na indoktrynacji odbiorcy krajowego. W tym celu organizowano różne akcje propagandowe mające większy lub mniejszy walor edukacyjny, np. przygotowano i rozesłano do szkół materiał na temat „Rasistowskiej polityki RPA i walki narodów afrykańskich pod przewodnictwem ANC”. W 1984 r. zorganizowano konkurs w Akademii Sztuk Pięknych na najlepszy plakat dotyczący problematyki apartheidu i zwalczania rasizmu. Komitet był również współorganizatorem (razem ze „Sztandarem Młodych”) corocznego konkursu wiedzy o Kuby, w którym zwycięzca mógł polecieć na tę wyspę w ramach brygady młodzieżowej im. Karola Roloffa-Miałowskiego – polskiego bohatera walk o niepodległość Kuby⁷⁶. Oprócz tego przygotowano kampanię na rzecz uwolnienia Nelsona Mandeli (1984), a w 1987 r. ogłoszono konkurs na temat Che Guevary⁷⁷.

Narastające problemy gospodarcze PRL powodowały, że Polski Komitet Solidarności miał mocno ograniczony budżet. Z tego względu władze zezwoliły mu w 1984 r. na organizowanie zbiórek publicznych. Takie rozwiązanie funkcjonowało już wcześniej w NRD i to właśnie na podstawie doświadczeń zachodniego sąsiada wypracowano rozwiązania umożliwiające pozyskiwanie środków od osób prawnych i fizycznych⁷⁸. Już w listopadzie 1984 r. Komitet ogłosił kampanię pomocy dla ofiar suszy w Etiopii, w ramach której na konto wpłynęło ponad 165 mln zł oraz ponad 1200 dolarów amerykańskich. Za część zebranych środków zakupiono 100 t cukru, 800 t kaszy jęczmiennej, 60 t dżemów, 50 t cukierków oraz 50 sztuk namiotów 10-osobowych. Zbiórka pokryła również koszty transportu i ubezpieczenia darów wysyłanych przez Komisję Charytatywną Episkopatu Polski (152 t) oraz odzieży zebranej przez Katolicki Ośrodek przy Komisji Misyjnej Archidiecezji w Poznaniu (116 skrzyń). Z kolei w 1985 r. z powodu trzęsienia ziemi w Meksyku ogłoszono apel o wpłaty dla ofiar kataklizmu. Do stycznia 1987 r. wpłynęło ponad 140 mln zł i ponad 5800 dolarów, które jednak nie zostały szybko spożytkowane ze względu na utrudnioną współpracę ze stroną meksykańską. Pod koniec 1986 r. PKSzNAAiAŁ powołał również Fundusz Solidarności, który miał zajmować się wspieraniem ruchów narodowyzwoleńczych i ofiar klęsk żywiołowych⁷⁹. Na czele tej fundacji stanął Eugeniusz Szyr, były przewodniczący

⁷⁶ Por. T. Łepkowski, *Z dziejów kontaktów polsko-kubańskich w XIX wieku*, „Przegląd Historyczny” 57, 1966, nr 4, s. 602–604.

⁷⁷ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej od Walnego Zgromadzenia 18 czerwca 1982 r. do Walnego Zgromadzenia 24 czerwca 1987 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 107–107v.

⁷⁸ „Notatka wstępna w sprawie utworzenia Funduszu Solidarności”, Warszawa, [1985], AAN, KC PZPR, LXXVI–1029, b.pag.

⁷⁹ „Statut Funduszu Solidarności”, Warszawa 1987, AIPN, 1585/20322, k. 25–33; „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej od Walnego Zgromadzenia 18 czerwca 1982 r. do Walnego Zgromadzenia 24 czerwca 1987 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 104v–105.

PKSzNAiA⁸⁰. W kwietniu 1988 r. fundacja uzyskała zgodę na sprzedaż „cegielek” na sumę 250 mln zł⁸¹. W sierpniu 1989 r. pozwolono jej prowadzić cykliczne kwesty uliczne⁸². Pierwszą wielką zbiórką organizowaną przez fundację była pomoc dla ofiar trzęsienia ziemi w Armenii oraz w Iranie⁸³.

W kontekście zbiórek organizowanych przez Polski Komitet Solidarności na uwagę zasługuje fakt współpracy z organizacjami kościelnymi, co byłoby nie do pomyślenia w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Nawiązanie takiej kooperacji świadczyło o elastyczności ideologicznej kierownictwa PKSzNAAiAŁ, jak też dużej otwartości strony kościelnej. Odzwierciedlało również zmianę priorytetów w działalności komitetu, gdyż pomoc humanitarna trafiała do ofiar klęsk naturalnych, a nie do członków konkretnych organizacji wyzwoleniczych o orientacji prosocjalistycznej. W przeszłości beneficjentami pomocy ze strony Polskiego Komitetu Solidarności były zazwyczaj struktury reprezentujące odpowiedni światopogląd, a propagandowe i materialne wsparcie było sankcjonowane przez Moskwę.

Wsparcie dla Wietnamu Północnego

Już od zarania działalności Polskiego Komitetu Solidarności jednym z jego głównych zadań było wsparcie dla komunistów wietnamskich. Udzielenie priorytetu walce Demokratycznej Republiki Wietnamu z wojskami Wietnamu Południowego i armią Stanów Zjednoczonych wynikało zarówno z polityki Moskwy, która w 1965 r. zaktywizowała swoją pomoc reżimowi w Hanoi, ale też z przekonania Władysława Gomułki, że właśnie w Indochinach rozstrzyga się kluczowy etap rywalizacji świata komunistycznego z siłami „imperialistycznymi”⁸⁴.

Aktywność komitetu w zakresie wsparcia Wietnamu Północnego przybierała postać pomocy materialnej oraz mobilizacji propagandowej⁸⁵. W pierwszym

⁸⁰ „Pismo Eugeniusza Szyra do Ministra Spraw Zagranicznych Mariana Orzechowskiego”, 6 V 1987, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 62, k. 49.

⁸¹ „Decyzja”, 18 IV 1988, AIPN, 1585/20322, k. 35–36.

⁸² „Decyzja”, 28 VIII 1989, AIPN, 1585/20322, k. 42.

⁸³ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w latach 1987–1990”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 112.

⁸⁴ Por. „Dokumenty dotyczące propozycji Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w sprawie zwołania narady partii komunistycznych i robotniczych – państw członków Układu Warszawskiego i socjalistycznych państw Azji dla omówienia koordynacji pomocy dla Demokratycznej Republiki Wietnamu i Frontu Wyzwolenia Wietnamu Południowego w walce przeciw agresji Stanów Zjednoczonych (grudzień 1965 – luty 1966)”, AAN, KC PZPR, XIA–242; P. Gasztold, *Providing Aid, Arms and Eyes. Polish Economic, Military and Intelligence Support for the Democratic Republic of Vietnam, 1965–1975*, w: *Eastern Europe and the Far East during the Cold War. International, Economic, Security and Humanitarian Aspects*, red. P. Gasztold, M. Hańderek, S. Szyg, Warsaw 2024 [w druku].

⁸⁵ Szerzej: I. Goddeeris, *Between Anti-Imperialism and Anti-Communism. Poland and International Solidarity with Vietnam*, w: *Protest in the Vietnam War Era*, red. A. Sedlmaier, Cham 2022,

przypadku komitet organizował razem z innymi instytucjami (Ogólnopolski Komitet FJN, Ogólnopolski Komitet Pokoju, Centralna Rada Związków Zawodowych, PCK, organizacje młodzieżowe) specjalne zbiórki, a zebrane dary były później wysyłane do Azji. Wsparcie propagandowe realizowane było poprzez różne inicjatywy, np. Tygodnie Solidarności z Wietnamem przypadające w marcu, lipcu, październiku i grudniu, jak też przez wystawy i pokazy filmów dokumentalnych. Oprócz tego komitet organizował wiece i spotkania, w których uczestniczyli przedstawiciele północnowietnamskich placówek dyplomatycznych, władze lokalne, załogi z zakładów pracy i członkowie organizacji młodzieżowych. Rezolucje, odezwy i manifesty przyjmowane podczas takich spotkań były przekazywane następnie Wietnamskiemu Komitetowi Solidarności, Frontowi Wyzwolenia Wietnamu Południowego, Stałemu Sekretariatowi OSAA w Kairze. „Každy nowy, brutalny akt popełniany przez amerykańskich imperialistów w Wietnamie znajduje natychmiastowe odbicie w oświadczeniach Komitetu zawierających wyrazy solidarności społeczeństwa polskiego, poparcia dla słusznej walki narodu wietnamskiego i potępienia dla agresora” – czytamy w jednym ze sprawozdań PKSzNAiA⁸⁶. Od 1965 do 1968 r. Komitet zorganizował ponad 240 wieców i „spotkań solidarnościowych” popierających komunistów wietnamskich. W tym czasie odbyło się również ponad 160 wystaw pokazujących walkę Wietnamczyków z wojskami amerykańskimi, które eksponowano w miastach wojewódzkich, powiatowych i w klubach wiejskich⁸⁷.

Po zdobyciu Sajgonu i upadku Wietnamu Południowego w 1975 r. tematyka wietnamska była rzadziej wykorzystywana w działalności Komitetu. Powróciła za to w 1979 r., kiedy to w lutym doszło do chińskiej inwazji na Wietnam. Już kilka dni po agresji PKSzNAiA wydał oświadczenie potępiające napaść ze strony Pekinu, które zostało następnie opublikowane w prasie, radiu oraz w telewizji⁸⁸.

Wsparcie dla państw arabskich i OWP

Po wybuchu wojny sześciodniowej w czerwcu 1967 r. Polski Komitet Solidarności potępił Izrael i udzielił wsparcia propagandowego państwom arabskim. Już 5 czerwca 1967 r. z inicjatywy komitetu odbył się pierwszy w Polsce wiec protestacyjny młodzieży i studentów zagranicznych w warszawskim klubie „Trzy Kontynenty”.

s. 113–139; J. Mark, P. Apor, R. Vučetić, P. Osęka, „*We Are with You, Vietnam*”. *Transnational Solidarities in Socialist Hungary, Poland and Yugoslavia*, „Journal of Contemporary History” 50, 2015, nr 3, s. 439–464.

⁸⁶ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 17–18.

⁸⁷ „Sprawozdanie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za rok 1968 (wg ankiety Urzędu Spraw Wewnętrznych)”, AIPN, 1585/20321, k. 9.

⁸⁸ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1979 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 85.

Od 1967 do 1970 r. zorganizowano wiele podobnych manifestacji i wieców na terenie całego kraju. Komitet przygotował również wystawy fotografii dokumentujących przebieg i skutki działań wojennych „dla uzmysłowienia społeczeństwu polskiemu brutalności imperialistycznej wojny na Bliskim Wschodzie”. W tych działaniach propagandowych PKSzNAAiA blisko współpracował z placówkami dyplomatycznymi państw arabskich, a zwłaszcza z Egiptem, Syrią i Irakiem, których ambasadorzy aktywnie uczestniczyli we wspomnianych przedsięwzięciach. W 1967 r. z inicjatywy komitetu utworzono Fundusz Solidarności z Narodami Arabskimi. W wyniku zbiórki udało się zgromadzić 1,342 mln zł z wpłat indywidualnych i zbiorowych, które przeznaczono na pomoc materialną dla uchodźców palestyńskich przebywających w Jordanii, Egipcie i w Syrii. Dodatkowo w 1969 r. działacze i członkowie Związku Harcerstwa Polskiego przeprowadzili zbiórkę pod hasłem „Samolot pełen mleka dla dzieci arabskich”. Adresatem tej humanitarnej inicjatywy były dzieci palestyńskie, a przekazanie darów nastąpiło w styczniu 1970 r. w kairskiej siedzibie OSAA⁸⁹.

W następnych latach wsparcie dla państw arabskich i ruchu palestyńskiego przybierało postać konferencji, seminariów lub też cyklicznie obchodzonych rocznic, np. agresji izraelskiej z czerwca 1967 r. czy izraelskiej masakry w Deir Yassin z 1948 r.⁹⁰ Polski Komitet Solidarności był również zaangażowany w proces zbliżenia między PRL a Organizacją Wyzwolenia Palestyny⁹¹, np. w 1974 r. współorganizował oficjalny pobyt delegacji OWP w Warszawie na czele z Jasirem Arafatem⁹². W 1975 r. członkowie Komitetu brali również udział w rozmowach dotyczących powołania placówki OWP w Warszawie⁹³. Została ona otwarta w marcu 1976 r. na mocy porozumienia podpisanego 10 lutego tego roku między Farukiem Kadumim reprezentującym OWP a Józefem Ozgą-Michalskim z Ogólnopolskiego Komitetu FJN. Zgodnie z treścią umowy, wszystkie działania związane z uruchomieniem placówki (znalezienie lokalu, mieszkań dla dyplomatów, wyposażenie, umeblowanie, kupno samochodu, załatwienie telefonu i uruchomienie konta bankowego) należały do Polskiego Komitetu Solidarności, który uzyskał na ten cel specjalne fundusze⁹⁴. W następnych latach komitet finansował działalność

⁸⁹ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 18–19.

⁹⁰ „The Activities of the Polish Solidarity Committee”, [1973], AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 23.

⁹¹ Na temat relacji PRL-OWP zob. D. Błachnicka-Ciacek, *Lost in Transition? The Forgotten History of Exchanges between Communist Poland and the Palestine Liberation Organization*, w: *Past Disquite. Artists, International Solidarity, and Museums in Exile*, red. K. Khouri, R. Salti, Warsaw 2018; P. Gasztold, *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terrorizm*, Warszawa 2017, s. 19–63.

⁹² „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za rok 1974”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 38.

⁹³ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1975 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 54.

⁹⁴ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za 1976 rok”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 62.

przedstawicielstwa OWP, ale też utrzymywał relacje z poszczególnymi grupami palestyńskimi, np. z Ludowym Frontem Wyzwolenia Palestyny, któremu udzielał wsparcia z puli stypendialnej⁹⁵.

Corocznym rytuałem były hucznie obchodzone rocznice i dni solidarności, np. w 1979 r. przygotowano Tydzień Solidarności z Narodem Palestyńskim (15–21 maja) i Międzynarodowy Dzień Solidarności z Narodem Palestyny (29 listopada). Na te okazje Polski Komitet Solidarności przygotował specjalny program składający się z oświadczenia dla prasy, wiecu w jednym z warszawskich zakładów, akademii dla młodzieży i wywiadu prasowego z przedstawicielem biura OWP. Komitet był również współorganizatorem Wystawy Sztuki Palestyńskiej w Muzeum Etnograficznym w Warszawie oraz Wystawy Fotograficznej w Klubie MPiK w Pałacu Kultury⁹⁶. Po izraelskiej inwazji na Liban w czerwcu 1982 r. komitet wydał wiele oświadczeń potępiających władze w Tel Awiwie i zorganizował kilka akcji solidarnościowych z OWP, które odbyły się w niektórych zakładach pracy⁹⁷. Zaproponował także przyjęcie pewnej grupy dzieci – sierot palestyńskich, na wzór pomocy sierotom koreańskim z lat pięćdziesiątych⁹⁸, które miałyby trafić do polskich rodzin lub domów dziecka, choć wszystko wskazuje na to, że ta propozycja nie uzyskała akceptacji MSZ⁹⁹.

O ile pomoc materialna ze strony komitetu miała symboliczny charakter, starano się wspierać OWP poprzez oferty stypendialne, których liczba (studia magisterskie) wzrosła z 43 w 1982 r. do 80 w roku 1986¹⁰⁰. Zmiany wewnętrzne zapoczątkowane rozmowami Okrągłego Stołu i powolna reorientacja polskiej polityki zagranicznej spowodowały, że działalność komitetu w zakresie udzielania pomocy Palestyńczykom została ograniczona, czego przejawem było zakończenie finansowania przez Polski Komitet Solidarności funkcjonowania Ambasady Państwa Palestyny w 1989 r. Warto również dodać, że komitet potępił użycie broni chemicznej w wojnie iracko-irańskiej¹⁰¹. Specjalne oświadczenie w tym względzie

⁹⁵ „Pismo sekretarza generalnego PKSzNAAiAŁ do Zastępcy Kierownika Wydziału Zagranicznego KC PZPR Mirosława Dackiewicza”, Warszawa, 1 III 1985, AAN, KC PZPR, LXXVI–651, b.pag.

⁹⁶ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1979 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 84.

⁹⁷ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w 1982 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 102.

⁹⁸ Por. S. Szyc, *Północnokoreańskie dzieci i studenci w Polsce w latach 1951–1959. Zarys problematyki*, „Koło Historii” 2014, nr 14, s. 159–167.

⁹⁹ „Pismo sekretarza generalnego PKSzNAAiAŁ do Zastępcy Kierownika Wydziału KC PZPR Tadeusza Zaręby”, Warszawa, 16 VII 1982, AAN, KC PZPR, LXXVI–1030, b.pag.

¹⁰⁰ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej od Walnego Zgromadzenia 18 czerwca 1982 r. do Walnego Zgromadzenia 24 czerwca 1987 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 102v–103.

¹⁰¹ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w latach 1987–1990”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 111–113.

przygotowało wprawdzie MSZ, ale nie chcąc popsuć relacji z Irakiem, zostało ono następnie ogłoszone przez Polski Komitet Solidarności¹⁰².

Wsparcie dla ruchów antykolonialnych w Afryce

Udzielenie wsparcia ruchom narodowyzwoleńczym w Afryce poprzedzone było nawiązaniem relacji z tymi strukturami, skrupulatną analizą ich programu politycznego, a także konsultacjami z Komitetami Solidarności działającymi w państwach socjalistycznych. Na podstawie tych wstępnych działań, od 1965 r., w przeciągu kilku lat PKSzNAiA nawiązał relacje z organizacjami walczącymi z portugalskim kolonializmem: Afrykańską Partią Niepodległości Gwinei i Wysp Zielonego Przylądka (PAIGC)¹⁰³, Ludowym Ruchem Wyzwolenia Angoli (MPLA)¹⁰⁴, Frontem Wyzwolenia Mozambiku (FRELIMO)¹⁰⁵, a także z Organizacją Ludu Afryki Południowo-Zachodniej (SWAPO) walczącą zbrojnie z RPA o niepodległość Namibii, Afrykańskim Kongresem Narodowym (ANC) dążącym do obalenia rasistowskiego reżimu w RPA i Afrykańskim Ludowym Związkiem Zimbabwe (ZAPU) walczącym z rządem białej mniejszości w Rodezji¹⁰⁶. Delegacje z tych krajów wielokrotnie gościły w Polsce i informowały o kulisach swojej walki, licząc jednocześnie na wsparcie ze strony Warszawy.

Podobnie jak w innych krajach socjalistycznych¹⁰⁷, pomoc propagandowa przybierała postać manifestacji solidarności, organizowanych zwłaszcza w konkretne dni, przypisane do poszczególnych ruchów narodowyzwoleńczych¹⁰⁸. Gdy ONZ ogłosiła 1968 Rokiem Praw Człowieka, to Polski Komitet Solidarności zorganizował ok. 60 manifestacji w całym kraju, które potępiały dyskryminację ze względów rasowych¹⁰⁹. Komitet udzielał też wymienionym organizacjom pomocy materialnej, a szczegółowe dane na ten temat zawarto w tabeli na końcu artykułu. Jak wspomniano, na początku działalności PKSzNAiA nie posiadał odrębnego budżetu i afrykańskim ruchom wyzwoleńczym udzielał pomocy z funduszy innych instytucji. Od 1969 r. otrzymywał stałą dotację w wysokości 1 mln zł, która była

¹⁰² „Projekt oświadczenia przeciwko stosowaniu broni chemicznej (do wykorzystania przez PCK lub PKSzNAAiAŁ)”, Warszawa, 13 IV 1988, AAN, KC PZPR, LXXVI-446, b.pag.

¹⁰³ Partido Africano da Independência da Guiné e Cabo Verde.

¹⁰⁴ Movimento Popular de Libertação de Angola. Na temat relacji PRL z Angolą zob. F. Urbański, *Polityka Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wobec Angoli i Mozambiku – próba rekonstrukcji*, „Vade Nobiscum” 15, 2015, s. 289–300.

¹⁰⁵ Frente de Libertação de Moçambique.

¹⁰⁶ Zimbabwe African People’s Union.

¹⁰⁷ Por. P. Betts, J. Mark, I. Goddeeris, K. Christiaens, *op. cit.*, s. 151–200.

¹⁰⁸ Np. 4 lutego obchodzono Dzień Solidarności z Narodem Angoli, 17 marca Dzień Zimbabwe, 25 maja Dzień Afryki, 3 sierpnia Dzień Solidarności z Narodami Kolonii Portugalskich, 26 sierpnia Dzień SWAPO, 26 czerwca Dzień Wolności Afryki Południowej.

¹⁰⁹ „Informacja dot. Polskiego Komitetu Solidarności”, b.d., AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 19, k. 19–21.

przeznaczona wyłącznie na pomoc dla grup narodowowyzwoleńczych w Afryce¹¹⁰. W tym kontekście warto dodać, że komitet współpracował przez pewien czas ze Szwedzką Agencją Rozwoju Międzynarodowego (SIDA) w transporcie darów dla struktur walczących z portugalskim kolonializmem. Przykładowo, w 1971 r. w odpowiedzi na prośbę MPLA komitet zaaranżował transport 50 t odzieży i sanitarium z portów Skandynawii do Dar Es Salaam¹¹¹.

Pożądaną i cenioną przez partnerów z Trzeciego Świata formą wsparcia był zakup biletów lotniczych, dzięki czemu przedstawiciele różnych organizacji (np. MPLA, SWAPO, ZAPU) mogli przylatywać do Europy na konferencje, seminaria i spotkania¹¹². W 1980 r. sfinansowano np. koszty podróży na obóz letni ANC na Węgrzech czterem członkom tej struktury¹¹³. Takiego wsparcia udzielano również przedstawicielom ruchów antykolonialnych z Europy Zachodniej, np. w 1976 r. komitet zakupił bilety lotnicze dla członków organizacji walczących z apartheidem z Amsterdamu i Genewy, dzięki czemu mogli udać się na konferencję do Moskwy¹¹⁴.

Komitet w wyjątkowych przypadkach udzielał również pomocy w zakresie leczenia szpitalnego, np. w 1978 r. przyjęto na leczenie i rehabilitację kilku bojowników POLISARIO, członka ANC i 20 osób z rozbitego przez wojska RPA obozu SWAPO w Cassinga (Angola)¹¹⁵. Członkowie PKSzNAAiA sprawowali opiekę nad rannymi, odwiedzali ich w szpitalu, przygotowywali okolicznościowe paczki i wypłacali drobne zasiłki pieniężne¹¹⁶. Zwiększenie pomocy dla członków ruchów antykolonialnych z południa Afryki wynikało z decyzji politycznych, gdyż w 1978 r. MSZ zdecydowało, że komitet powinien bardziej zaangażować w pomoc dla SWAPO, ANC i Frontu Patriotycznego Zimbabwe¹¹⁷. W tym celu przygotowano również dodatkowe fundusze¹¹⁸.

¹¹⁰ „Notatka informacyjna na temat działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej”, Warszawa, [maj 1971], AIPN, 1585/20321, k. 17.

¹¹¹ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1971 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 10.

¹¹² *Ibidem*; „Report of the Polish Solidarity Committee for 1974”, AAN, PKSzNAAiAŁ, 20, k. 33.

¹¹³ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1980 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 91.

¹¹⁴ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za 1976 rok”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 64.

¹¹⁵ Por. G. Baines, *A Battle for Perceptions. Revisiting the Cassinga Controversy in Southern Africa*, w: *Theatres of Violence. Massacre, Mass Killing and Atrocity throughout History*, red. P. Dwyer, L. Ryan, New York–Oxford 2012, s. 226–242.

¹¹⁶ „Sprawozdanie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki z działalności w 1978 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 74–75.

¹¹⁷ „Działalność Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki (materiał na kolegium MSZ, kwiecień 1978)”, AAN, KC PZPR, LXXVI–1029, b.pag.

¹¹⁸ „Pismo sekretarza generalnego PKSzNAAiAŁ”, Warszawa, 6 XII 1979, AAN, KC PZPR, LXXVI–1029, b.pag.

Efektom zaktywizowania kontaktów PRL z południem Afryki było podpisanie w 1978 r. porozumienia o otwarciu w Warszawie Stałego Przedstawicielstwa Frontu Patriotycznego Zimbabwe. Polski Komitet Solidarności odpowiadał za przygotowanie odpowiedniego lokalu i jego wyposażenie¹¹⁹. Przedstawicielstwo rozpoczęło działalność w 1979 r. i jego uruchomienie wpisywało się w bardziej dynamiczną politykę PRL względem ruchów antykolonialnych, obejmującą m.in. większą liczbę stypendiów, kursów zawodowych, a także miejsc w szpitalach dla rannych bojowników. W 1979 r. przebywało w Polsce 116 osób z południa Afryki, głównie członkowie SWAPO i Frontu Patriotycznego Zimbabwe, ale też kilku członków ANC. W tym samym roku akredytowano przy Polskim Komitecie Solidarności przedstawiciela ANC ze stałą siedzibą w Berlinie Wschodnim¹²⁰. Warto dodać, że w 1979 r. Komitet zwrócił się do Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w sprawie stosowania ścisłego embarga na wiadomości z RPA, które niekiedy pojawiały się w polskiej prasie i telewizji. Zdaniem kierownictwa Komitetu przykładem złych praktyk było nagłośnienie udziału kardiologa z RPA w Międzynarodowej Konferencji Chirurgów w Polsce i informacje na temat tamtejszych wyścigów samochodowych¹²¹.

W związku z uzyskaniem przez Zimbabwe niepodległości 18 kwietnia 1980 r. Stałe Przedstawicielstwo Frontu Patriotycznego Zimbabwe w Warszawie zostało zlikwidowane. Część wyposażenia (np. samochód) przekazano na potrzeby biura OWP. Na prośbę lidera ZAPU Joshuy Nkomo pozwolono także, aby były przedstawiciel Frontu Chenjerai Hunzvi pozostał w kraju i rozpoczął naukę w Studium Języka Polskiego¹²².

W 1981 r. Polski Komitet Solidarności współorganizował wizytę lidera SWAPO Sama Nujomy, który spotkał się z działaczami PKSzNAAiA, przedstawicielami organizacji społecznych, prasą oraz młodzieżą z Namibii przebywającą w Polsce¹²³. W 1982 r. pod opieką komitetu znajdowało się 35 stypendystów ze SWAPO (14), ANC (11) i Frontu Patriotycznego Zimbabwe (10)¹²⁴. Ze względu na problemy gospodarcze PRL i międzynarodową izolację związaną z wprowadzeniem stanu wojennego działalność Polskiego Komitetu Solidarności w zakresie pomocy zagranicznej została mocno ograniczona i sprowadzała się do corocznego przekazywania

¹¹⁹ „Sprawozdanie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki z działalności w 1978 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 74.

¹²⁰ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1979 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 82.

¹²¹ *Ibidem*, k. 83.

¹²² „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1980 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 91.

¹²³ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1981 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 97.

¹²⁴ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w 1982 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 105.

darów z Cepelii na kiermasz ANC w Londynie. Sporo uwagi poświęcano jednak działalności propagandowej, np. z okazji 75-lecia powołania ANC Komitet przygotował specjalną wystawę o walce z apartheidem w RPA, która została pokazana w kilku miastach¹²⁵.

Pomoc dla uchodźców z Chile

Po zamachu w Chile, przeprowadzonym 11 września 1973 r. przez gen. Augusta Pinocheta, armia rozpoczęła brutalną czystkę wymierzoną w stronników prezydenta Salvadora Allende i sympatyków sił lewicowych. Kilkanaście tysięcy ludzi zostało zabitych, a z powodu wprowadzenia autokratycznego reżimu ok. 200 tys. musiało opuścić kraj¹²⁶. Część uchodźców trafiła do krajów socjalistycznych, np. do NRD¹²⁷. Nieduża grupa znalazła również schronienie nad Wisłą.

W styczniu 1974 r. rząd PRL podjął decyzję o udzieleniu azylu kilkudziesięciu (42 osoby dorosłe i 25 dzieci) uchodźcom politycznym z Chile. Ministerstwo Spraw Zagranicznych zleciło Polskiemu Komitetowi Solidarności udzielenie Chilijczykom pomocy w zapewnieniu godnych warunków egzystencji i przystosowaniu do życia w Polsce. W tym celu powołano do życia Polski Komitet Solidarności z Narodem Chilijskim oraz powołano wiceministra spraw zagranicznych Romualda Spasowskiego na stanowisko Pełnomocnika Rządu ds. Uchodźców Chilijskich¹²⁸. Po półrocznej nauce języka polskiego uchodźcy zostali zakwaterowani w Warszawie, Łodzi i Bielsku-Białej, gdzie otrzymali kompletnie wyposażone mieszkania, przygotowane w tym celu przez komitet. Większość podjęła pracę, część studiowała lub uczyła się zawodu w zakładach pracy. Ci, którzy zostali zakwaterowani w Warszawie, uczęszczali na intensywny kurs realizowany przez Uniwersytet Warszawski. Mogli również korzystać z biblioteki, uprawiać sport i brać udział w szkoleniach polityczno-ideologicznych. Polski Komitet Solidarności zadbał o odpowiednią oprawę propagandową udzielanej pomocy, np. we wrześniu 1974 r. zorganizowano obchody Międzynarodowego Tygodnia Solidarności z Chile. Oprócz tego uchodźcy powołali Radę Uchodźców Chilijskich w Polsce i zostali zaangażowani do licznych wieców, masówek i spotkań z młodzieżą

¹²⁵ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej od Walnego Zgromadzenia 18 czerwca 1982 r. do Walnego Zgromadzenia 24 czerwca 1987 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczek 20, k. 104.

¹²⁶ T.C. Wright, R.O. Zúñiga, *Chilean Political Exile*, „Latin American Perspectives” 34, 2007, nr 4, s. 31.

¹²⁷ J. Maurin, *Flüchtlinge als politisches Instrument – Chilenische Emigranten in der DDR 1973–1989*, „Totalitarismus und Demokratie” 2005, nr 2, s. 345–374.

¹²⁸ Por. A. Ratke-Majewska, *Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi 1918–2018*, Poznań 2019, s. 158–159; J. Łapaj-Kucharska, *Polityka zagraniczna Polski wobec Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym*, Katowice 2020, s. 82–83.

szkolną, akademicką, jak również z pracownikami wybranych zakładów w Warszawie, Łodzi, Poznaniu, Kielcach i Chorzowie¹²⁹.

Zespół Pełnomocnika Rządu ds. Uchodźców Chilijskich został rozwiązany 31 grudnia 1980 r. i od tego momentu opieką nad rodzinami i studentami z Chile zajął się Polski Komitet Solidarności, który otrzymał na ten cel specjalną dotację finansową. Oprócz tego organizował też dla nich zbiórki pieniężne i koordynował akcje solidarnościowe. Utrzymywał też relacje z chilijskimi ośrodkami emigracyjnymi w ZSRS, NRD, Czechosłowacji, Rumunii i we Włoszech¹³⁰. W kolejnych latach pomoc dla uchodźców chilijskich miała już mniejszą skalę, co wynikało z faktu, że większość z nich ustabilizowała swoje życie w Polsce. W 1982 r. wsparcie PKSzNAAiAŁ polegało na wypłacie dodatków do stypendiów dla uczącej się młodzieży, udzielaniu zapomóg i pomocy w sprawach mieszkaniowych¹³¹. Oprócz tego organizowano coroczne uroczyste posiedzenia Prezydium Komitetu w związku z rocznicami zamachu w Chile, a w 1983 r. dodatkowo obył się spektakl teatralny oparty na poezji Pabla Nerudy¹³².

Rozwiązanie Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w 1990 roku

Transformacja ustrojowa w Polsce, zapoczątkowana rozmowami Okrągłego Stołu i częściowo wolnymi wyborami z 4 czerwca 1989 r. spowodowała, że dalsze funkcjonowanie Polskiego Komitetu Solidarności stanęło pod znakiem zapytania. Wpłynęła na to również sytuacja finansowa, gdyż w drugiej połowie 1990 r. Kancelaria Prezydenta odcięła dotację na działalność Komitetu. Oprócz tego brakowało ludzi chętnych do pracy, a część z instytucji państwowych wchodzących jako osoby prawne w skład członków PKSzNAAiAŁ została rozwiązana. Do tego MSZ nie było zainteresowane dalszą współpracą z komitetem i brakowało zrozumienia u rządzących „dla rozwijania solidarności” z Trzecim Światem. Wprawdzie na posiedzeniu prezydium pod koniec listopada 1990 r. pojawiły się głosy za kontynuowaniem działalności i np. nawiązaniem współpracy z Kościołem i misjonarzami,

¹²⁹ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za rok 1974”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 43; „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za 1976 rok”, *ibidem*, k. 63.

¹³⁰ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1981 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 99.

¹³¹ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w 1982 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 108.

¹³² „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej od Walnego Zgromadzenia 18 czerwca 1982 r. do Walnego Zgromadzenia 24 czerwca 1987 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 107.

jednak przeważało stanowisko za zwołaniem walnego zgromadzenia¹³³. Odbyło się ono 19 grudnia 1990 r. i zgromadziło 20 członków. Większość z nich (18) opowiedziała się za zakończeniem działalności PKSzNAAiAŁ i przekazaniem części jego majątku Fundacji „Fundusz Solidarności”¹³⁴. Inna część majątku miała zostać zwrócona Zarządowi Głównemu TPPA¹³⁵.

W tym kontekście trzeba zwrócić uwagę, że od momentu powołania Funduszu Solidarności w 1986 r. przejął on część zadań Polskiego Komitetu Solidarności. Ponadto na konto fundacji zaczęły wpływać całkiem spore kwoty zbierane podczas zbiórek publicznych. Nie dziwi zatem fakt, że od 1988 r. zarząd Funduszu zaczął poszukiwać możliwości rozszerzenia działalności o wymiar gospodarczy. Pojawiły się pomysły stworzenia razem ze „Sztandarem Młodych” spółdzielni „Młodych Menadżerów”, czyli komunistycznego start-upu, poszukującego „młodych, przedsiębiorczych ludzi, chcących prowadzić działalność gospodarczą, a nie posiadających kapitału bądź umiejętności samodzielnego założenia przedsiębiorstwa”. Inne koncepcje dotyczyły powołania spółki zajmującej się budową domków jednorodzinnych¹³⁶ czy też założenia biura podróży¹³⁷. We wrześniu 1989 r. fundacja otrzymała zgodę Ministerstwa Finansów na prowadzenie działalności gospodarczej i niedługo później ulokowała część kapitału w spółkę mięsną w Mirosławcu. Zainwestowała również w materiały promocyjne, ale z powodu „ostrego ataku” NSZZ „Solidarność” dotyczącego nazwy fundacji, tożsamej z niezależnym związkiem zawodowym wstrzymano ich kolportaż do czasu wyjaśnienia sytuacji¹³⁸. O ile więc Polski Komitet Solidarności został rozwiązany w 1990 r., o tyle Fundacja „Fundusz Solidarności” działała dalej, choć nie udało się ustalić jej dalszych losów.

Podsumowanie

Działalność Polskiego Komitetu Solidarności w latach 1965–1990 można rozpatrywać przez pryzmat skali udzielanej pomocy oraz efektywności działań propagandowych. Jak wynika z analizowanych dokumentów i załączonej tabeli, wsparcie

¹³³ „Protokół z posiedzenia Prezydium PKSzNAAiAŁ w dniu 27 listopada 1990 r.,” AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 52, k. 2–4.

¹³⁴ „Protokół z Walnego Zgromadzenia Członków Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w dniu 19 grudnia 1990 r.,” AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 26, k. 3.

¹³⁵ „Uchwała Walnego Zgromadzenia”, 19 XII 1990, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 26, k. 6.

¹³⁶ „Protokół z posiedzenia Zarządu «Fundusz Solidarności» z dnia 16 listopada 1988 r.,” AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 62, k. 3.

¹³⁷ „Informacja o sposobie realizacji projektu powołania Biura Usług Turystycznych «3 x A» przy Fundacji Funduszu Solidarności”, [1988], AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 62, k. 5–6.

¹³⁸ „Sprawozdanie z działalności Fundacji «Fundusz Solidarności» za pierwszy rok działalności 1989 r.,” AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 62, k. 28–33.

udzielane przez komitet podmiotom państwowym i niepaństwowym w Trzecim Świecie miało pewną dynamikę. W latach sześćdziesiątych udzielano symbolicznej pomocy, gdyż wówczas priorytetem była pomoc wojskowa i ekonomiczna dla Wietnamu Północnego. Największe środki na pomoc przekazywano w latach siedemdziesiątych, co z jednej strony odzwierciedlało większe zainteresowanie władz PRL sytuacją na Globalnym Południu, ale też obrazowało lepszą koniunkturę gospodarczą kraju. Wprowadzenie stanu wojennego oraz zapaść ekonomiczna w latach osiemdziesiątych nie pozwoliły na rozwinięcie akcji pomocowej, choć nie było też w tym zakresie zbyt ambitnych planów ze strony ekipy gen. Wojciecha Jaruzelskiego. Trzeba w tym kontekście dodać, że pomocy udzielano zazwyczaj po wielokrotnych prośbach partnerów zagranicznych lub – jak w przypadku wysyłki broni w 1972 r. dla ugrupowań walczących z portugalskim kolonializmem – aby udobruchać te organizacje po zawarciu intratnego kontraktu na sprzedaż statków reżimowi w Lizbonie¹³⁹. Na uwagę zasługują również akcje na rzecz ofiar katastrof naturalnych i współpraca z organizacjami kościelnymi w połowie lat osiemdziesiątych, które zwiastowały powolne odchodzenie od dogmatów ideologicznych w działalności „solidarnościowej”.

Polski Komitet Solidarności był peerelowskim oknem na Trzeci Świat i jego kierownictwo miało pełną świadomość czasem niespójnej i niekonsekwentnej polityki zagranicznej prowadzonej przez Warszawę. Przede wszystkim PRL nie była tak zaangażowana na Globalnym Południu jak NRD i Czechosłowacja. Władze w Berlinie Wschodnim poprzez aktywność w Trzecim Świecie starały się zyskiwać legitymizację swoich rządów i przełamywać izolację związaną z obowiązywaniem doktryny Hallsteina¹⁴⁰. Z kolei Czechosłowacja przynajmniej do 1968 r. patrzyła na Afrykę i Azję pod kątem rozszerzania kontaktów ekonomicznych i politycznych¹⁴¹. Władze w Warszawie nie miały takich ambicji, co przejawiało się w skromniejszych pakietach pomocy dla ruchów antykolonialnych i mniejszej puli stypendiów. W 1983 r. kierownictwo PKSzNAAiAŁ poinformowało gen. Jaruzelskiego, że: „blisko 3000 studentów obcokrajowców w Polsce i w tej liczbie przede wszystkim studentów z Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej – to bardzo mało w porównaniu zarówno z ogólną liczbą studiujących, jak i porównaniu z Rumunią, Czechosłowacją, NRD, Bułgarią. [...] Bardzo przykrym, rażącym faktem jest jednocześnie brak zainteresowania losem absolwentów naszych uczelni, brak systematycznych kontaktów, które mogą być korzystne dla rozwoju naszego handlu zagranicznego i popularyzacji Polski za granicą”¹⁴². Rzeczywiście, komitet wielokrotnie zwracał uwagę na brak wypracowanej koncepcji spożytkowania

¹³⁹ P. Gasztold, *Towarzysze bez broni*, „Polityka” 2023, nr 4, s. 71–73.

¹⁴⁰ Por. G.M. Winrow, *The Foreign Policy of the GDR in Africa*, New York 1990.

¹⁴¹ Por. P.E. Muehlenbeck, *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*, Basingstoke 2016.

¹⁴² „Tezy do rozmów przygotowane przez Prezydium PKSzNAAiAŁ dla I sekretarza KC PZPR gen. Wojciecha Jaruzelskiego”, Warszawa, 9 II 1983, AAN, KC PZPR, LXXVI–1030, b.pag.

w przyszłości wiedzy, umiejętności i kontaktów absolwentów polskich uczelni. Do końca PRL nie udało się wypracować odpowiedniego modelu ich wykorzystania, co niestety ma swoje negatywne konsekwencje do dzisiaj.

Ocena działalności propagandowej, informacyjnej i popularyzatorskiej komitetu nie jest jednoznaczna. Jego członkowie starali się angażować środki masowego przekazu do swojej działalności i w sprawozdaniach zazwyczaj kooperacja kształtuje się całkiem dobrze, np. w 1974 r. raportowano, że współpraca układała się „tradycyjnie dobrze” z afrykańską i arabską redakcją Polskiego Radia, a „lepiej niż w latach poprzednich wyglądała współpraca z PAP-em, który publikował praktycznie wszystkie oświadczenia i komunikaty podawane do prasy”¹⁴³. Jednocześnie jednak między wierszami można było zauważyć rozczarowanie postawą dziennikarzy. Już w 1971 r. zwracano uwagę, że: „Zgodnie ze społecznym zapotrzebowaniem, środki masowego przekazu zajmują się głównie problematyką krajową, co poważnie ogranicza możliwość wykorzystania ich dla celów propagandy PKSzNAAiA i TPPA. Ujemnym skutkiem tego stanu rzeczy jest niedostatek informacji o problemach krajów tzw. «trzeciego świata» i współpracy Polski z tymi krajami. W następstwie obserwuje się nie tylko objawy zubożenia społeczeństwa dla tych spraw, ale nawet przejawy lekceważenia i negowania celowości tej współpracy, jako rzekomo niekorzystnej dla naszego kraju”¹⁴⁴.

Oprócz braku częściowego zrozumienia ze strony rządowych mediów, członkowie komitetu wskazywali też na inne wyzwania w promowaniu solidarności z Trzecim Światem, m.in. na propagandę, która nie wykształciła odpowiedniej świadomości społecznej, czego przykładem by fakt, „że nie obrzydono Polakom RPA, do której obecnie często emigrują”¹⁴⁵. Innym problemem był „charakterystyczny dla najszerszych kręgów społeczeństwa polono-centryzm i europo-centryzm”, mocno zakorzeniony w kulturze i świadomości Polaków, i wedle PKSzNAAiAŁ zjawisko to wymagało długofalowych działań o charakterze propagandowym i ideologicznym¹⁴⁶. Działacze Komitetu Solidarności nie mieli też wątpliwości co do potrzeby skutecznego nagłaśniania polskich akcji pomocowych, czego jednak notorycznie brakowało¹⁴⁷.

¹⁴³ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki za rok 1974”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 44.

¹⁴⁴ „Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki w 1971 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 20, k. 2.

¹⁴⁵ „Protokół z Walnego Zgromadzenia Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki, odbytego w siedzibie OK FJN, w Warszawie, dnia 17 czerwca 1982 r.”, AAN, PKSzNAAiAŁ, teczka 24, k. 39.

¹⁴⁶ „Tezy do rozmów przygotowane przez Prezydium PKSzNAAiAŁ dla I sekretarza KC PZPR gen. Wojciecha Jaruzelskiego”, Warszawa, 9 II 1983, AAN, KC PZPR, LXXVI-1030, b.pag.

¹⁴⁷ „Notatka informacyjna na temat działalności Polskiego Komitetu Solidarności z Narodami Azji i Afryki i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej”, Warszawa, [maj 1971], AIPN, 1585/20321, k. 18-19.

Podsumowując, warto również wskazać na działalność popularyzatorską i edukacyjną, które niewątpliwie odegrały dużą rolę w krzewieniu wśród Polaków zainteresowania Afryką, Azją i Ameryką Łacińską. Wystawy prezentujące sztukę i kulturę z różnych zakątków świata często nie miały żadnego wydźwięku politycznego i stanowiły ciekawą alternatywę dla ludzi poszukujących wiedzy na temat Trzeciego Świata. O tym, że działalność informacyjno-propagandowa PKSzNAAiAŁ była chyba całkiem skuteczna, świadczyć może również fakt, że jeden z Polaków tak przejął się walką Palestyńczyków o własne państwo, że w 1981 r. wyjechał do Libanu i wstąpił do Demokratycznego Frontu Wyzwolenia Palestyny, stając się pierwszym polskim „zagranicznym bojownikiem”. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie szeroka akcja solidarności z Palestyną, organizowana przez biuro OWP i przez Polski Komitet Solidarności¹⁴⁸.

Pomoc zagraniczna udzielana przez Polski Komitet Solidarności z Narodami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej w latach 1966–1990

<p>1966–1968</p>	<p>FRELIMO – wyposażenie szpitala polowego, narzędzia chirurgiczne, lekarstwa (240 tys. zł – dar Spółdzielczości Pracy). PAIGC – lekarstwa i środki opatrunkowe (dar Ministerstwa Zdrowia i Polfy Tarchomin). ANC – lekarstwa i środki opatrunkowe (65 tys. zł). Zjednoczona Republika Arabska (Egipt) – pomoc dla uchodźców po wojnie sześciodniowej: 15 t mąki, 15 t cukru (1967); 15 t mąki, 35 t cukru (1968); sanitarka „Nysa” (dar społeczeństwa Rzeszowa, 1968). Jordania – pomoc dla uchodźców: 5 t fasoli, 5 t grochu, 3 t oleju rzepakowego (1967); odzież damska, męska, dziecięca (440 tys. zł, 1968) Syria – pomoc dla uchodźców: 750 szt. koców bawełnianych (1968).</p>
<p>1969</p>	<p>Zjednoczona Republika Arabska (Egipt) – pomoc dla uchodźców: 1000 szt. koców bawełnianych, 20 t cukru. OWP (Al-Fatah) – lekarstwa (wartość 200 tys. zł, dar CRZZ). PAIGC – odzież męska i dziecięca (500 tys. zł). MPLA – 5 t żywności (konserwy, makaron, zupy, cukier, dżem, groch); ubiór i wyposażenie dla 100 osób (spodnie, koszule, swetry, trampki, furażerki, plecaki, łopaty, kompasy); narzędzia stolarskie i ślusarskie (całość o wartości 300 tys. zł). FRELIMO – 5 t żywności (konserwy, makaron, zupy, cukier, dżem, groch); ubiór i wyposażenie dla 100 osób (spodnie, koszule, swetry, trampki, furażerki, plecaki, łopaty, kompasy); narzędzia stolarskie i ślusarskie (całość o wartości 300 tys. zł). ZAPU – 848 kg zup w proszku (30 tys. zł). ANC – upominki na kiermasz w Londynie (5 tys. zł).</p>
<p>1970</p>	<p>Brak danych</p>

¹⁴⁸ Por. P. Gasztold, *Zabójcze układy...*, s. 86–111.

1971	<p>PAIGC – lekarstwa (900 tys. zł). MPLA – lekarstwa (470 tys. zł). FRELIMO – lekarstwa (250 tys. zł). Fundusz Organizacji Jedności Afrykańskiej (380 tys. zł).</p>
1972	<p>PAIGC – uzbrojenie (7 mln zł). FRELIMO – uzbrojenie (3,750 mln zł). MPLA – uzbrojenie (3,750 mln zł); transport książek ze Szwecji (20 tys. zł). Organizacja Jedności Afrykańskiej – lekarstwa (150 tys. zł). ANC – pamiątki na kiermasz w Londynie (10 tys. zł). Bangladesz – lekarstwa (100 tys. zł). Ludowy Front Wyzwolenia Omanu i Okupowanej Zatoki Perskiej – lekarstwa (100 tys. zł). Pokrycie kosztów transportu na polskich statkach pomocy rządu szwedzkiego (SIDA) dla afrykańskich organizacji antykolonialnych (92 tys. zł).</p>
1973	<p>PAIGC – lekarstwa (130 tys. zł). MPLA – lekarstwa, żywność, maczety, wyposażenie gabinetu lekarskiego, wyposażenie warsztatów ślusarskiego i murarskiego, papierosy (255 tys. zł). FRELIMO – instrumenty medyczne, narzędzia (235 tys. zł). ANC – żywność, narzędzia (320 tys. zł). Ludowy Front Wyzwolenia Omanu i Okupowanej Zatoki Perskiej – lekarstwa, sieci rybackie (250 tys. zł). SWAPO – lekarstwa (120 tys. zł). Organizacja Jedności Afrykańskiej – lekarstwa (150 tys. zł). Republika Nigru – narzędzia medyczne (40 tys. zł). Pokrycie kosztów transportu na polskich statkach pomocy rządu szwedzkiego (SIDA) dla afrykańskich organizacji antykolonialnych (150 tys. zł).</p>
1974	<p>PAIGC – lekarstwa (300 tys. zł). FRELIMO – odzież (200 tys. zł). MPLA – odzież (100 tys. zł). ANC – odzież (200 tys. zł) i pamiątki na kiermasz w Londynie (15 tys. zł). Ludowy Front Wyzwolenia Omanu i Okupowanej Zatoki Perskiej – sprzęt rybacki (150 tys. zł). Bangladesz – lekarstwa (100 tys. zł).</p>
1975	<p>FRELIMO – lekarstwa (300 tys. zł). MPLA – pomoc wojskowa (5 mln zł), lekarstwa (200 tys. zł). PAIGC – pomoc wojskowa (1 mln zł), lekarstwa (200 tys. zł). ANC – lekarstwa (100 tys. zł), „drobiazgi cepeliowskie” na kiermasz w Londynie (20 tys. zł). Przekazanie 1000 funtów egipskich (z 4 tys. rocznej dotacji dla OSAA) na budowę szkoły solidarności w Wietnamie.</p>
1976	<p>OWP i „siły demokratyczne w Libanie” – lekarstwa, mleko w proszku, koce (1,700 mln zł).</p>

1977	„Środki finansowe na pomoc materialną ruchom wyzwoleniczym w 1977 r. nie zostały zrealizowane ze względu na nieuzyskanie zezwolenia na zakup i wywóz artykułów pomocy materialnej z Polski”.
1978	<p>OWP (Bejrut) – 10 t (odzież, naczynia, koce, mydła, środki piorące; lekarstwa i środki opatrunkowe o wartości 300 tys. zł); 2 t lekarstw w paczkach po 20 kg wysłane samolotami PLL LOT.</p> <p>Etiopia – 10 t (odzież, lekarstwa, naczynia, koce, mydła, zabawki dla dzieci).</p> <p>Wyspy Zielonego Przylądka – lekarstwa i koce (300 tys. zł, wspólnie z PCK).</p> <p>Mozambik – lekarstwa i koce (300 tys. zł, wspólnie z PCK).</p> <p>SWAPO – pomoc dla uchodźców w Zambii – 10 t (odzież, lekarstwa, naczynia, koce, mydło, pomoce szkolne).</p> <p>ZAPU – pomoc dla uchodźców w Zambii – 10 t (odzież, lekarstwa, mydło). Przekazanie 15 tys. zł na konto PCK przeznaczone dla uchodźców z Libanu przebywających w Polsce.</p>
1979	<p>ZAPU – 10 t (odzież, mydło, proszki do prania, pomoce szkolne, leki, zabawki dla dzieci, maszyny do szycia, naczynia kuchenne, koce).</p> <p>SWAPO – 10 t (odzież, mydło, proszki do prania, pomoce szkolne, leki, zabawki dla dzieci, maszyny do szycia, naczynia kuchenne, koce).</p> <p>Etiopia – 10 t (odzież, mydło, proszki do prania, pomoce szkolne, leki, zabawki dla dzieci, maszyny do szycia, naczynia kuchenne, koce).</p> <p>Kampucza – 10 t (odzież, mydło, proszki do prania, pomoce szkolne, leki, zabawki dla dzieci, maszyny do szycia, naczynia kuchenne, koce).</p> <p>OWP – 3 t lekarstw i środków opatrunkowych.</p> <p>ANC – podarki na kiermasz w Londynie (o wartości 20 tys. zł).</p>
1980	<p>OWP – 5 t odzieży, koców, leków pochodzących ze zbiórki społecznej.</p> <p>Peru – wyposażenie laboratorium fizyczno-chemicznego dla jednej szkoły (o wartości 100 tys. zł).</p>
1981	<p>ANC – upominki z Cepelii na kiermasz w Londynie (o wartości 20 tys. zł).</p>
1982	<p>ANC – upominki z Cepelii na kiermasz w Londynie (o wartości 35 tys. zł).</p>
1983–1987	<p>ANC – upominki na kiermasz w Londynie; zestaw narzędzi oraz puzon dla zespołu muzycznego (1986), 10 tys. długopisów (1987).</p> <p>Komunistyczna Partia Hondurasu – druk kalendarza (5 tys. szt.).</p> <p>Gwatemala – druk pocztówek dla struktur komunistycznych (10 tys. szt.).</p> <p>Nikaragua – pomoc o wartości 38 mln zł, sprzęt przeciwpożarowy i odzież (1984).</p> <p>Etiopia – 800 t kaszy jęczmiennej, 60 t dżemów, 50 t cukierków, 30 t cukru, 50 szt. namiotów wojskowych, 1000 par butów damskich (dar załogi fabryki Kobra z Bydgoszczy), 200 kg ubrań dla dzieci (dar Fundacji Pomocy Trędowatym) (łącznie wartość pomocy – 1 mln zł, 1984–1985).</p>

1987–1990	<p>Nepal – 162 śpiwory (pomoc w 1988 r., wspólnie z Towarzystwem Przyjaźni Polska-Nepal i Funduszem Solidarności, 1,100 mln zł).</p> <p>Sudan – lekarstwa i koce (pomoc w 1988 r., wspólnie z Funduszem Solidarności, 7,5 mln zł).</p> <p>Bangladesz – lekarstwa i koce (pomoc w 1988 r., wspólnie z Funduszem Solidarności i PCK, 10 mln zł).</p> <p>Meksyk – pokrycie kosztów specjalistycznego szkolenia dla 10-osobowej grupy ratowników (1988 r.); pomoc dla ofiar trzęsienia ziemi.</p> <p>Nikaragua – pomoc wysłana statkiem (1988 r., wartość ok. 7 mln zł), także przekazana z innych instytucji (m.in. OPZZ, Liga Kobiet, ZHP); konstrukcje drewniane na budowę sierocińca (1989, 10,125 mln zł).</p> <p>Etiopia – wyposażenie bazy rolnej (pomoc w 1989 r.).</p> <p>Angola – szczepionki przeciw cholerze; materiały szkolne.</p> <p>Namibia – materiały szkolne.</p> <p>Peru – ubrania dla dzieci i młodzieży.</p>
------------------	---

Propaganda and Aid to the Third World. Activities of the Polish Committee for Solidarity with the Peoples of Asia, Africa, and Latin America, 1965–1990 (Summary)

The article presents the activities of the Polish Committee for Solidarity with the Peoples of Asia, Africa and Latin America between 1965 and 1990. This organisation was established in 1965 as the Polish Committee for Solidarity with the Peoples of Asia and Africa, and its primary purpose was to maintain relations with some countries and with national liberation movements in the Third World. The article presents the internal and international circumstances of the Committee's establishment and describes the most important areas of the institution's activity. It focused on propaganda and educational actions intended to broaden knowledge about decolonisation and the situation in the Third World among Polish people. The Committee also provided material and scholarship assistance to selected subjects from Asia, Africa, and Latin America. Its budget, however, was minimal compared to similar committees in other socialist countries, and the imposition of martial law in December 1981 severely reduced the already modest possibilities for its national and international impact.

Bibliografia

- Abou-El-Fadl R., *Building Egypt's Afro-Asian Hub. Infrastructures of Solidarity and the 1957 Cairo Conference*, „Journal of World History” 30, 2019, nr 1–2, s. 157–192
- Alternative Globalizations. Eastern Europe and the Postcolonial World*, red. J. Mark, A.M. Kalinovsky, S. Marung, Bloomington 2020
- Baines G., *A Battle for Perceptions. Revisiting the Cassinga Controversy in Southern Africa*, w: *Theatres of Violence. Massacre, Mass Killing and Atrocity throughout History*, red. P. Dwyer, L. Ryan, New York–Oxford 2012, s. 226–242
- Barcia M., „Locking Horns with the Northern Empire”. *Anti-American Imperialism at the Tri-continental Conference of 1966 in Havana*, „Journal of Transatlantic Studies” 7, 2009, nr 3, s. 208–217

- Betts P., Mark J., Goddeeris I., Christiaens K., *Race, Socialism and Solidarity. Anti-Apartheid in Eastern Europe*, w: *A Global History of Anti-Apartheid „Forward to Freedom” in South Africa*, red. A. Konieczna, R. Skimmer, Cham 2019, s. 151–200
- Blachnicka-Ciacek D., *Lost in Transition? The Forgotten History of Exchanges between Communist Poland and the Palestine Liberation Organization*, w: *Past Disquiet. Artists, International Solidarity, and Museums in Exile*, red. K. Khouri, R. Salti, Warsaw 2018
- Brazinsky G.A., *Winning the Third World. Sino-American Rivalry during the Cold War*, Chapel Hill 2017
- Casula P., *The Soviet Afro-Asian Solidarity Committee and Soviet Perceptions of the Middle East during Late Socialism*, „Cahiers du monde russe” 59, 2018, nr 4, s. 499–520
- Friedman J., *Shadow Cold War. The Sino-Soviet Competition for the Third World*, Chapel Hill 2015
- Gasztold P., *Broń, dekolonizacja i Zimna Wojna – ograniczona pomoc wojskowa PRL dla Trzeciego Świata*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 208–244
- Gasztold P., *Providing Aid, Arms and Eyes. Polish Economic, Military and Intelligence Support for the Democratic Republic of Vietnam, 1965–1975*, w: *Eastern Europe and the Far East during the Cold War. International, Economic, Security and Humanitarian Aspects*, red. P. Gasztold, M. Hańderek, S. Szyg, Warsaw 2024 [w druku]
- Gasztold P., *Towarzysze bez broni*, „Polityka” 2023, nr 4, s. 71–73
- Gasztold P., *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm*, Warszawa 2017
- Gasztold P., Këlliçi K., *PRL, kraje socjalistyczne i Globalne Południe w latach 1955–1990. Stan badań i postulaty badawcze*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 51–92
- Goddeeris I., *Between Anti-Imperialism and Anti-Communism. Poland and International Solidarity with Vietnam*, w: *Protest in the Vietnam War Era*, red. A. Sedlmaier, Cham 2022, s. 113–139
- Golani M., *The Historical Place of the Czech-Egyptian Arms Deal, Fall 1955*, „Middle Eastern Studies” 31, 1995, nr 4, s. 803–827
- Knopek J., *Afryka Subsaharyjska w polityce zagranicznej PRL*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 26–48
- Knopek J., *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Toruń 2013
- Lee C.J., *Between a Moment and an Era. The Origins and Afterlives of Bandung*, w: *Making a World after Empire. The Bandung Moment and Its Political Afterlives*, red. C.J. Lee, Athens 2010, s. 1–42
- Lüthi L.M., *Chiny-ZSRR. Zimna wojna w świecie komunistycznym*, Warszawa 2011
- Łapaj-Kucharska J., *Polityka zagraniczna Polski wobec Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym*, Katowice 2020
- Łepkowski T., *Z dziejów kontaktów polsko-kubańskich w XIX wieku*, „Przegląd Historyczny” 57, 1966, nr 4, s. 599–609
- Mark J., Apor P., Vučetić R., Osęka P., *„We Are with You, Vietnam”. Transnational Solidarities in Socialist Hungary, Poland and Yugoslavia*, „Journal of Contemporary History” 50, 2015, nr 3, s. 439–464
- Mark J., Slobodian Q., *Eastern Europe in the Global History of Decolonization*, w: *The Oxford Handbook of the Ends of Empire*, red. M. Thomas, A. Thompson, Oxford 2018, s. 351–372
- Maurin J., *Flüchtlinge als politisches Instrument – Chilenische Emigranten in der DDR 1973–1989*, „Totalitarismus und Demokratie” 2005, nr 2, s. 345–374
- Muehlenbeck P.E., *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*, Basingstoke 2016
- Pałyga E.J., *Dyplomacja Polski Ludowej 1944–1984 (kierunki – treści – mechanizmy)*, Warszawa 1986
- Pešta M., *Reluctant Revolutionaries. Czechoslovak Support of Revolutionary Violence between Decolonization and Détente*, „Intelligence and National Security” 37, 2022, nr 7, s. 1003–1019
- Piotrowski J., *Stosunki Polski z krajami arabskimi*, Warszawa 1989
- Polska 1944–1991. Informator historyczny. Struktury i ludzie*, cz. 2, red. A. Kochoński, Warszawa 2022

- Popławski B., *Z dziejów pewnego towarzystwa. O początkach działalności Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej w Warszawie*, w: *Cudzoziemcy w Warszawie 1945–1989. Studia i materiały*, red. P. Pleskot, Warszawa 2012, s. 189–202
- Prokopczuk J., *Azja, Afryka i Ameryka Łacińska po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1983
- Prokopczuk J., *Problemy ruchu komunistycznego i narodowyzwoleńczego na Bliskim Wschodzie i w Afryce*, Warszawa 1970
- Puchalski P., *Directed by Moscow? Communist Poland's Policies in Decolonial Africa, 1918/1945–1964*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 93–112
- Ratke-Majewska A., *Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi 1918–2018*, Poznań 2019
- Socialism Goes Global. The Soviet Union and Eastern Europe in the Age of Decolonization*, red. J. Mark, P. Betts, Oxford 2022
- Szyc S., *Północnokoreańskie dzieci i studenci w Polsce w latach 1951–1959. Zarys problematyki*, „Koło Historii” 2014, nr 14, s. 159–167
- Tajne dokumenty Biura Politycznego. PRL-ZSRR 1956–1970*, wstęp A. Paczkowski, Londyn 1998
- Tebinka J., *Polska Rzeczpospolita Ludowa a Trzeci Świat. Przełom z roku 1956*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 41, 2023, nr 1, s. 13–25
- Tebinka J., *Uzależnienie czy suwerenność? Odwilż październikowa w dyplomacji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1956–1961*, Warszawa 2010
- Urbański F., *Polityka Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wobec Angoli i Mozambiku – próba rekonstrukcji*, „Vade Nobiscum” 15, 2015, s. 289–300
- Winrow G.M., *The Foreign Policy of the GDR in Africa*, New York 1990
- Wright T.C., Zúñiga R.O., *Chilean Political Exile*, „Latin American Perspectives” 34, 2007, nr 4, s. 31–49
- Żytek J., *Polski Komitet Solidarności z Narodami Azji i Afryki*, „Przegląd Informacji o Afryce” 1974, nr 2–3, s. 147–150

Przemysław Gasztold – dr, politolog, pracownik Biura Badań Historycznych IPN, adiunkt w Katedrze Zagrożeń Bezpieczeństwa w Instytucie Społecznych Podstaw Bezpieczeństwa na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej. Specjalizuje się w działalności służb wywiadowczych, międzynarodowym terroryzmie i relacjach Europy Wschodniej z Globalnym Południem.

Kontakt: przemyslaw.gasztold@ipn.gov.pl